

A HORTHY-HADSEREG TÁBORI TŰZÉRSÉGÉNEK ANYAGI-TECHNIKAI ÁLLAPOTA 1940-BEN, A HÁBORÚBA LÉPÉS ELŐTTI IDŐSZAKBAN

DOMBRÁDY LÓRÁND

Az 1938-ban meginduló hadseregfejlesztés során a vezetés nagy figyelmet szentelt a tüzérség kiépítésének. A meglevő, minőségileg gyenge és kis számú tüzérség alkalmatlan volt mind védelmi, mind pedig támadó feladatok végrehajtására. A békeszerződésben előírt korlátozások, de elsősorban az anyagi források hiánya miatt a fejlesztés igen vérszegény volt. Bár egyes rövidebb időszakokban — a húszas évek végén, a harmincas évek közepén — mutatkozott némi nekilendülés, ami néhány tucat kisebb űrméretű löveg gyártását eredményezte. A hadsereg lövegeinek jelentősebb részét még a világháborús anyagból mentették át. Most megnyílt a lehetőség a tüzérség fejlesztésére, azonban itt is jelentkeztek mindazok a nehézségek, amelyek hatásaként a tüzérség is — hasonlóan más fegyvernemekhez — lényegesen lassabban fejlődött, azaz megközelíteni sem tudta az elképzelt és kívánt szintet. A korlátozott anyagi lehetőségek mellett a technikai felkészületlenség, a megfelelő lövegtípusok kiválasztásának és megvásárlásának nehézségei, a szűk és nehezen bővíthető löveggyártási kapacitás, a szakemberhiány — mind-mind azt eredményezték, hogy az előállítás a tervezettnél lényegesen lassabban indult meg és meglehetősen vontatottan haladt; ily módon a még szerény célkitűzéseket is hiányosan, csak nagy határidő eltolódással valósították meg. (Meg kívánjuk jegyezni, hogy *csak* a szoroson vett tábori tüzérséggel foglalkozunk. A páncéltörő és aknavető tüzérséget, amely a Horthy-hadseregben nem tartozott a tüzérség szervezésébe, nem érintjük. Mellőzzük a légvédelmi tüzérséget is. A szervezési kérdéseknél mindig a hadi hadrendet vizsgáljuk, mivel a löveggyártásnak ennek szükségleteit kellett kielégítenie.)

*

A tábori tüzérség hadrendjének alapjait a „Huba”-hadrend előkészítő megbeszélésein — 1938 márciusában — rakták le. Ekkor határozták meg fejlesztésének fő irányait is.

A három ezredes gyaloghadosztályoknak a „Huba”-hadrend keretében elérendő célként egy-egy három osztályból és 9 ütegből (köztük 3 üteg közepes) álló tüzezeredet írtak elő. A hadtest tüzérének 2 gépvontatású közepes tüzezerosztályt szántak. A fővezérség közvetlen tüzezerését pedig 21 cm-es nehéz tarackokkal kívánták felszerelni.¹

A VKF 1939. május 1-én kelt tervezete már ennél is tovább ment: a hadosztályok 4 osztályos tüzezerredének felállítását tervezte a „Huba”-hadrend végcéljaként. Itt már a hadtest tüzéré is 3 osztályos ezred (6 könnyű, 3 közepes tarackos üteg).²

Mivel a hadvezetés támadó hadműveletek megvívására készült, fontos követelményként állították a tüzezer elé, hogy képes legyen a gyalogság, a gyors és többi fegyvernem hatásos támogatására. Ennek elengedhetetlen előfeltétele a mozgékony, a gyors tüzkészültség, valamint a megfelelő tüzezerorsaság és tüzezerő elérése volt. Az élő célok és harcokcsik leküzdését a könnyű (7,5 és 10,5 cm), míg a hevenyészett, tábori és állandó erődítések rombolását a közepes és nehéz-tüzezernek (15 és 21 cm-es) szánták.

A könnyűtüzezer anyagának egységesítése mellett — „a környező államok államerődítésének előrehaladott voltára való tekintettel” — alapelveként fogadták el a közepes és nehéz-tüzezer számának lehetőség szerinti növelését. Az erődök rombolásának fő eszközét a tüzezerben látták, mivel úgy vélték, hogy kis államok hadseregében a költséges, 4—5 év alatt elavuló, harcban fölötté sérülékeny, így rövid élet-tartamú és nehezen pótolható repülőgépek szerepét a lényegesen olcsóbb, ugyanakkor lassabban elavuló és átalakítható, az ellenséges behatásnak kevésbé kitett, nagy hordtávolságú és meredek röppályájú, nagy romboló hatású lövegeknek kell átvenni.³

A tüzezer fejlesztése során — természetesen — nemcsak a szomszéd államok erődítéseit kísérték figyelemmel, hanem azok tüzezerését is. A csehszlovák hadsereg széthullását követően a román hadsereg került előtérbe és vált a fejlesztés mértékévé. Amíg a csehszlovák tüzezerrel az összehasonlítás elszomorító képet mutatott, a román hadsereg lényegesen gyengébb tüzezeré már mérce lehetett a magyar katonai vezetés számára.

Az 1938-ban mintegy 28 hadosztályból álló román hadsereg tüzezeré 311 könnyű- és 42 nehéz-ütegből állt. Ezek azonban meglehetősen elavult, első világháborús német, osztrák, francia és cseh, főként könnyű tábori ágyúkkal és tarackokkal rendelkeztek. Azonban az ekkor induló 5 milliárd leies hadsereg-korszerősítési munkálatok keretében megkezdődött a tüzezer átstrukturálása és modernizálása. Egységesítették a szervezést, minden hadosztály (3 ezred) 2 tüzezerredet kapott,

¹ Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban HL.) Az 1938. február 16-i hadseregvezetőségi értekezlet jegyzőkönyve, szám nélkül.

² HL. HM. Eln. 3/a. 1939/3766. sz.

³ HL. HM. Eln. VI—I. 1938/9083. Hr. sz.; *Kunczfalussy Jenő*: A nehéz-tüzezer időszaki kérdései. Magyar Katonai Szemle (továbbiakban MKSZ.), 1941. 12. sz. 559. o. — A szerző feltevése szerint egy 500 lövés élettartamú lövegcso — 100 kg-os lövedéket alapul véve — 50 000 kg robbanóanyagot juttat az ellenséges állásokba. Ezt egy bombázógép ötven bevetéssel tudja végrehajtani, de elpusztulásának 50 százalékos veszélyével.

2—2 osztállyal, egyenként 3 könnyű ágyús (7,5 cm) és 2 könnyű tarackos (10,5 cm) üteggel. A hadosztály közepes löveget nem kapott, csak a hadtest tüzérezrede, melynek 2 osztálya közül az egyik 3 közepes (15 cm) tarackos üteggel rendelkezett. Ugyanakkor a mennyiségi fejlesztéssel együtt megkezdték az elavult löveganyag lecserélését, egységes 7,5, 10,5, 15 és 22 cm kaliberű francia, de elsősorban Škoda gyártmányú lövegek vásárlásával. 1939-től a magyar politikai és katonai vezetés rosszállása és tiltakozása ellenére német jóváhagyással és segítséggel megindult a korábban rendelt csehszlovák lövegek szállítása is, ami erősen megnövelte a román tüzérség ütőképességét. A mennyiségi növekedésen túlmenően, ami az egy gyalogezredre eső ütegek számában még mindig nem múlta felül a magyar tüzérséget, elsősorban az új típusú Škoda-lövegek jelentette minőségi fejlődés izgatta a magyar vezérkart, ezen belül is különösen a hadsereg közvetlen nehéztüzérség 22 cm-es Škoda nehéz tarackjai.⁴

A tüzérség kiépítésének a fentiekben vázolt tervezete azonban csak több éves távlatban megvalósítható elképzelés volt. A „Huba” I. hadrend szerényebb célt tűzött ki. Az 1939. január 15-ig megvalósítandó első ütemként, elsősorban a már meglévő löveganyaggal a hadtestek önálló dandárait 2 osztályos (békében 1), 6 üteges tüzérséggel kellett ellátni. (1. sz. ábra.) Ez a hadrend még nem sokban különbözött az 1937/38-as szervezéstől, amelyik az első világháborúból maradt, valamint a későbbiek során ismertetésre kerülő szerény lövegyártás eredményeképpen rendelkezésre álló anyaggal már kialakította a gyalogdandárok 3 üteges tüzérosztályait. Igaz, ezek felszerelésében nagy szerepet játszottak a 7,5 cm-es hegyi és 8 cm-es tábori ágyúk, kevés volt a könnyű tarack. Az ütegek nagy része 2 löveges volt. Mozgósítás esetén az osztályok ikresedése nem volt lehetséges. Az osztályok kis része rendelkezett 15 cm-es 2 vagy 4 löveges, negyedik üteggel. A gépvontatású tüzérséget mindössze 10, főként 2 löveges, 15 cm-es üteg képviselte.⁵

A feladat tehát gyakorlatilag ennek a hadrendnek a teljes kiépítése volt. Növelte a megoldás nehézségét, hogy a Felvidék visszacsatolása miatt a dandárok száma hirtelen meg is szaporodott.⁶

Az ütegek felszerelése 7,5 cm-es fogatolt és málházott hegyi, 8 cm-es 5/8 és 18 M. tábori ágyúkból, valamint 14 és 14/a M. 10 cm-es, 14 M. 15 cm-es fogatolt közepes tarackokból állt. A 37 M. 10,5 cm-es tarackokkal csak kb. 10 üteget tudtak ekkor felszerelni.

A 36 határvadász ütegeknek csak 1/3-a rendelkezett lövegekkel.

Az első ütemben vették tervbe a hadtest közvetlen tüzérosztályainak felszerelését is 31 M. 15 cm-es gépvontatású tarackokkal.⁷ Ez azonban csak később, az új lövegek elkészülte után vált lehetségessé. Ekkor még csak néhány, korábbról meglévő löveg állt rendelkezésre, így ezek az ütegek is fogatoltak voltak.

⁴ VK. Lapszemle, 1938. 7. és 1939. 5. száma, valamint a VKF. 1. 1940. szám nélküli összefoglalója.

⁵ HL. HM. Eln. 1/a. 1937/10 000. sz.

⁶ HL. HM. Eln. VKF. 1. 1938/3639. sz.

⁷ HL. HM. Eln. VI—I. 1938/9083. Hr. sz.

	1-18. ö.dd.	19-24. ö.dd.
BÉKE		
Fr.		

1. sz. ábra

Nagy súlyt fektettek a gépkocsizó és lovasdandárok gépvontatású osztályainak felállítására. A gépkocsizó dandárokba 5—5 gépvontatású 10,5 cm-es tarackos üteget, míg a lovasdandárokba 4—4 10,5 cm-es gépvontatású tarackos és 4—4 hegyi, illetve lovassági ágyús üteget kívántak folyamatosan beállítani.

A könnyű tarackos ütegeknek 37 M. gépvontatású lövegekkel való felszerelése folyamatosan azok beérkezése arányában történt. Így kezdetben 31 M. 10,5 cm-es gépvontatású közepes ágyúk, valamint gépvontatásra átalakított 14/a M. 10 cm-es tarackok voltak a gépkocsizó dandároknál. A 2. gépkocsizó dandár például 1939 júniusában sürgette ez utóbbiak mielőbbi lecserélését, mivel a tarack „nincs rugózva, szétrázódik, gépvontatásra nem alkalmas”.⁸ A 10,5 cm-es ágyúk jobban beváltak ugyan, azonban ebből a lövegtípusból csak kb. 2 ütegre való készült a harmincas évek közepén, s gyártását beszüntették. Hasonlóképpen elégedetlenek voltak a 18 M. ágyúkkal a lovasdandárok is. Az 1. lovas tüzérosztály 1939 májusában 18 M. 8 cm-es hibás lövegeit — megfelelő tarack híján — legalább a lovas tüzérségnél, „az első világháborúban jobban megfelelt” 5/8 M. ágyúra kérte cserélni. A 18 M. lövegeken — a HTI véleménye szerint is — „a kifáradás jelei mutatkoznak, hibák tömege jelentkezik, ami a lövegek hadihasználatosságát erősen kétségessé teszi, ezért lecserélésük indokolt”.⁹ Ha a lovasdandárok 18 M. lövegeit a nem kevésbé elavult 5/8 M. lövegekkel le is cserélték, a 18 M. löveg kivonásáról a gyalogdandárok tüzérségéből azonban szó sem lehetett mindaddig, míg kellő számú új 10,5 cm-es tarack nem áll rendelkezésre.

A fővezérség közvetlen tüzérség hadrendje ekkor még kiforratlan volt. A tüzérségi szemlélő javaslatát, valamint a hadrend kiépítését, később, a 21 cm-es tarackok rendszeresítésével és gyártásával foglalkozó fejezetben tárgyaljuk.

Az 1939 nyarán kiélesedett román—magyar ellentét következtében a hadseregvezetés igyekezett gyorsítani a felszerelési program végrehajtását. A tüzérség hadrendjének kiépítését is siettetni kellett, aminek azonban ellentmondott, hogy a közepes tarackok gyártása lassabban indult a vártnál; a könnyű tarackok gyártását pedig egyáltalán nem sikerült megindítani. Ilyenformán a hadrendi kereteket hiányokkal tudták csak felállítani. Növelte a nehézségeket, hogy a régi, elhasználódott lövegek állandóan meghibásodtak, s azokat egy-egy gyakorlat után a javító műhelyekbe kellett szállítani. A tüzérosztályok igyekeztek kiselejtíteni agyonhasznált és javított lövegeiket — természetesen hiába.

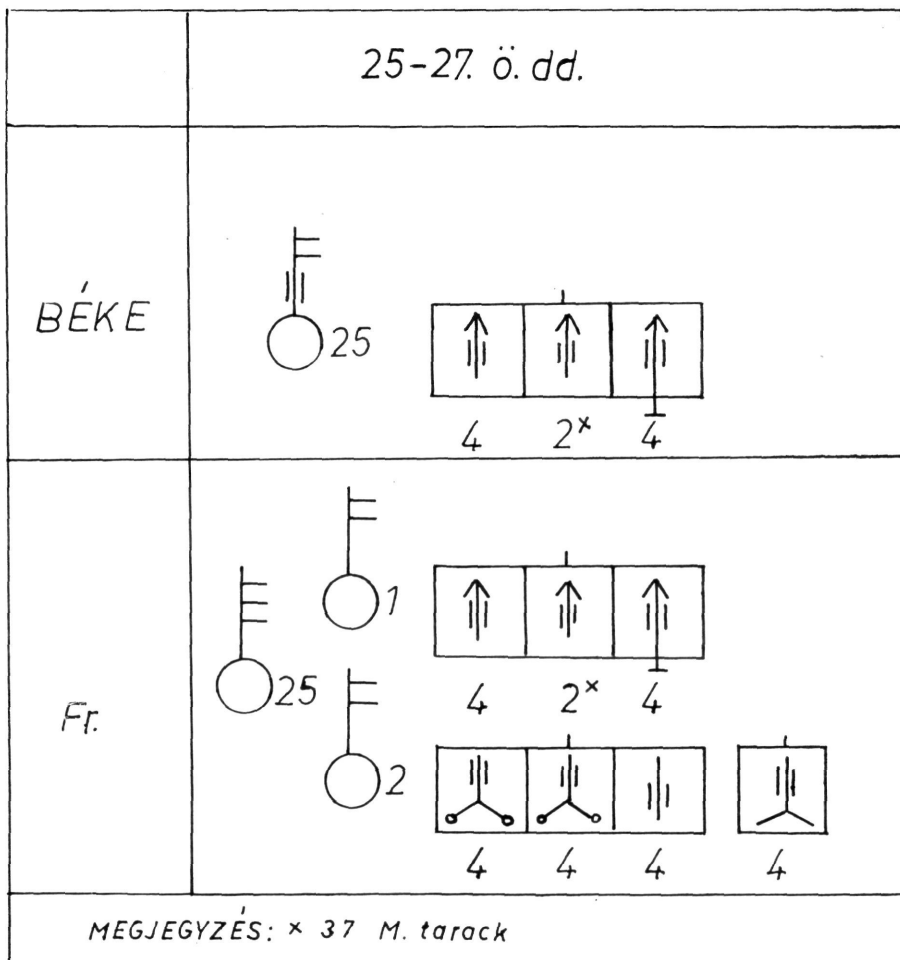
A „Huba—I.—A.” hadrend („H—I—A”) felemelt követelményeivel összhangban levő, 1939. október 1-én életbe lépő átszervezési rendelet a tüzérség kiépítését 1940. április 1-i határidővel a következőkben határozta meg: valamennyi béke tüzérosztály 2. ütegét 37 M. 10,5 cm-es lövegekkel kell ellátni, ami lehetővé teszi az 1—18. dandárok kivo-

⁸ HL. Eln. 3/a. 1939/26 333. sz.

⁹ HL. Eln. 3/a. 1940/24 450. sz.

	1-18. dd.	19-24. dd.
BÉKE		
Ft.		
MEGJEGYZÉS: * 37 M. tarack		

2. sz. ábra

3. sz. ábra

nuló tüzérségéből a hegyi ágyús ütegek kivonását, a 19—24. gyalogdandárok málházott hegyi ágyús ütegét pedig folyamatosan fogatoltra kell átcserélni. Ezzel lehetővé válik a 34 határvadász üteg, valamint a felálló hegyi dandár 3 ütegeinek hegyi ágyúkkal való felfegyverzése. Szerepelt az átszervezésben a 15 cm-es tarackos ütegek anyagának kiegészítése, valamint pótüteggént egyelőre 2 löveggel, 1940. szeptember 1-től 4-el, az osztályok hetedik ütegeinek felállítása. (2. sz. ábra.)

A hadtest közvetlenek 2 üteges kivonuló gépvontatású tüzérosztálya felszerelésének kiegészítése határidő nélkül szerepelt, ugyanígy a 3 nehéz tüzérosztály felállítása is.¹⁰

¹⁰ HL. HM. Eln. VKF. I. 1939/4182. sz.

A gyorshadtest gépkocsizó és lovasdandárok gépvontatású ütegeit egységesen 37 M. tarackkal kellett ellátni.

Az 1940 októberében életbe lépő 1940/41. évi hadrend az új lövegek szállításának elmaradása miatt maximalistának, végrehajthatatlannak bizonyuló előző „H—I—A” hadrendfejlesztés befejezését tűzte ki célul. A gyalogdandárok tüzérsztyályai számának növeléséről, a löveganyag minőségi cseréjéről anyagiak híján szó sem lehetett.

Növelte a nehézségeket a IX. hadtest tüzérségének felállítása, melynek 1940. november 20-ig kellett megtörténni. Az új ütegeket a megszűnő 18 határvadász üteg hegyi ágyúival, valamint a kiszállításra váró 37 M. könnyű és 14/39 M. új közepes tarack anyaggal látták el. A még szükséges anyagot a tüzérsztyályoktól elvett (pótüteggént szereplő) lövegekből állították össze.¹¹ (3. sz. ábra.)

Az erdélyi bevonulás erősen megviselte a lövegparkot. A HM novemberben jelentést kért a tüzérsztyály állapotáról. A hadtestek jelentéseiből kitűnik, hogy a löveganyag és a tüzér optika komoly károsodást szenvedett. Volt olyan tüzérsztyály, amelyik löveganyagának 50 százalékaról jelentette, hogy kisebb-nagyobb javításra szorul. A tüzérsztyály anyagának kb. 40 százaléka nem volt hadrafogható. Az amúgy is régi, avult anyag (18 M. és 5/8 M. ágyúk. 14/a M. tarackok) állapota tovább romlott. Pótlásukról, illetve cseréjükéről egyelőre szó sem lehetett. A kivonuló hadrend mögött a központi tartalékokat csak néhány hegyi ágyús üteg képezte, más lövegfajtából sem központi, sem pedig csapattartalék nem állt rendelkezésre.

A hadrendfejlesztés vázlatos áttekintése után (lásd az 1. sz. táblázatot) megkíséreljük összesíteni a kivonuló „Fr.” hadrend (mozgósítás) ütegeinek, valamint ezek lövegeinek számát, illetve a lövegtípusok szerinti megoszlást. Az adatok, ha kisebb eltérések a lövegtípusok számánál lehetségesek is, megközelítő pontossággal mutatják a tüzérsztyály 1940. év végi állapotát, ami 1941 első felében, a Szovjetunió elleni hadba lépéséig lényegében nem változott.

(A légvédelmi tüzérsztyály anyagát nem szerepeltetjük.)

A táblázatból kitűnik, hogy — a légvédelmi ágyúk és gépágyúk nagyobb számán kívül — a löveggépjártás teljesítménye minimális volt, és a vásárolt lövegekkel együtt is csak arra volt elég, hogy a hadrendbővítések (VIII. és IX. hadtest) során szükségessé vált löveganyagot biztosítsa, valamint a tüzérsztyályokat 1 üteggel bővítse, s a hadrendben szereplő hegyi ágyús ütegek számát csökkentse.

*

E rövid áttekintés után térjünk rá szorosabban vett témánkra, a tüzérsztyályverzet biztosításának problémáira.

Löveggépjártás már korábban is folyt Diósgyőrben. Az „Új” gyárnak nevezett löveg- és lőszerüzem szerves része volt a MÁVAG diósgyőri üzemének. A HM az évek során tekintélyes tőkét investált be az üzembe, mely csak 1933-ban olvadt be teljesen a MÁVAG-ba. Abból a célból, hogy a HM érdekei és irányítása biztosítva legyen, a gyár igaz-

11 HL. HM. Eln. 3/a. 1940/62. 350. sz.

A löveg típusa	Az ütegek száma	A lövegek száma	Ebből új (1938 utáni) beszerzés	
			vétel	gyártás
14 és 14/a M.* 10 cm-es könnyű tarack	45	180	—	—
37 M. 10,5 cm-es fogatolt könnyű tarack	34	136	40	—
37 M. 10,5 cm-es gépvontatású könnyű tarack	19	76	44	—
14 és 14/35 M. 15 cm-es közepes tarack	27	108	—	—
14/39 M. 15 cm-es közepes tarack**	25	100	—	100
31 M. 15 cm-es gépvontatású közepes tarack	19	76	—	30
39 M. 21 cm-es nehéz tarack	4	8	8	—
18 M 30,5 cm-es mozsár	5	5	—	—
5,8 és 18 M. 8 cm-es könnyű ágyú*	48	192	—	—
31 M. 10 cm-es gépvontatású közepes ágyú	2	8	—	—
15 M. 7,5 cm-es málházott hegyi ágyú	13	52	—	—
15/32 és 15/35 M. 7,5 cm-es fogatalt hegyi ágyú	41	164	—	—
Összesen	282	1105	92	130

* A két lövegfajta közötti megoszlás kb. 50—50 százalék.

** A 14/39. M. tarackból ez a mennyiség kb. 1940. év végéig készült el.

1. sz. táblázat

gatóját a HM nevezte ki. Az általunk vizsgált időszakban az igazgató Bézler Károly hadmérnöki szolgálatot teljesítő (hmszt.) alezredes volt.¹² A gyár 1938 előtt csak kis és közepes lövegek gyártására volt berendezkedve. A húszas-harmincas években meglehetősen kevés löveget készítettek, csak a 7,5 cm-es hegyi, valamint a 40 mm-es légvédelmi gépágyúból termeltek nagyobb mennyiséget.¹³ Az ok elsősor-

¹² HL. VKF. Eln. I. 1939/4036. sz.

¹³ HL. HM. Eln. VI—I. 1935/105. 607. sz.

ban nem a békeszerződés tiltó rendelkezéseiben, hanem az anyagi eszközök hiányában keresendő. A harmincas évek derekán — a gyenge foglalkoztatottság következtében — felmerült a lövegüzem leállításának gondolata is, amit azonban elvetettek. Sőt, tervek készültek a kapacitás növelésének módjára abból a célból, hogy a gyár alkalmasint kész legyen a nagyarányú sorozatgyártásra való átállásra.¹⁴

A gyárban a 30-as években — a HTI közreműködésével — kísérleti munka is folyt. Ezek során egyrészt az első világháborús löveganyag korszerűsítésével, másrészt új típusok kikísérletezésével igyekeztek kialakítani a honvédség egységesített korszerű tüzértechnikáját. Elsősorban a meredek röppályájú, élő célok ellen és rombolási feladatok megoldására egyaránt alkalmas könnyű és közepes tarackok kialakítása állt az erőfeszítések középpontjában.

A szerkezetileg és ballisztikailag egyaránt igen rossz, de akkor a honvédség fegyverzetében fő löveganyagként szereplő világháborús 14 M. 10 cm-es tarack a., b. és c. változatát alakították ki, azonban ezek egyike sem felelt meg a várakozásnak.¹⁵ Ennek ellenére — jobb híján — a 14/a M-ből a harmincas évek első felében közel 100 db készült. A sikertelen kísérletek láttán a HM 1936-ban úgy döntött, hogy a német hadseregben 1935-ben rendszeresített, a hadosztály tüzérség fő löveganyagát alkotó 10,5 cm-es — fogatolt és gépvontatásra alkalmas — tarackok gyártási jogát vásárolják meg, a magyar tarackkal a kísérleteket pedig hagyják abba. Miután azonban kiderült, hogy a németek nem adják át a gyártási jogot, a kísérletek folytatódtak.

A közepes tarack kérdését is a 14 M. 15 cm-es háborús tarack korszerűsítésével igyekeztek megoldani. Az elavult löveg csövét meghosszabbították és ezt egyensúlyozandó csőszájfékkel látták el, amivel a hordtávolságot sikerült megnövelni. Több megoldás kipróbálása után sikerült a csőszájféket úgy rögzíteni, hogy az nem repült le lövésnél a csőről.¹⁶ A lőtávolság növelését szolgálták a hatásosabb lőporok készítését, valamint a 15 cm-es gránátok alakjának jobb kialakítását célzó kísérletek is. Az így nyert 14/35 M. változatból 1938 előtt csak néhány darabot gyártottak. Rájöttek ugyanis, hogy a löveg még további módosításra szorul. Ennek munkálatai elhúzódtak, ami egyik oka volt a 15 cm-es tarackok késedelmes gyártásának.

A terpesztett talpszárú, rugózott, a 14 M. tarackkal azonos löszert lövő 31 M. 15 cm-es gépvontatású közepes tarack is modernizált, gépvontatásra alkalmassá tett löveg volt — s 1938 előtt a honvédség egyetlen gépvontatású táborig tarackja.

Az 5/8 és 18 M. világháborús könnyű táborig ágyúk olyan gyenge konstrukciójú lövegek voltak, amelyeknek modernizálása lehetetlennek bizonyult, s ennél fogva kihalásra ítéltettek, mégis nagy számban szerepeltek a hadrendben, mivel lecserélésük a 10,5 cm-es tarackok híján egyelőre nem volt lehetséges.

A 15 M. málházott hegyi ágyún csak annyi változtatás történt, hogy

¹⁴ Uo.

¹⁵ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/35 201. sz.

¹⁶ Uo.

1931-ben fogatoltta alakították át, s mintegy 160 db-ot gyártottak belőle.

A 21 cm-es tarackkal kapcsolatos kísérletek nem folytak, bár ilyen űrméretű tarack bevezetése és gyártása szerepelt a távlati tervekben. Ezt elsősorban olasz licenc alapján kívánták megoldani. A vizsgált időszakban ugyanis eléggé szoros kapcsolat alakult ki az olasz hadsejreggel. A magyar—olasz fegyverkezési bizottság tárgyalásai során a felek kölcsönösen bemutatták egymásnak tüzérségi anyagukat, illetve ismertették kísérleteiket. Ezek során merült fel a szerkesztés alatt álló 21 cm-es olasz nehéz tarack átvételének gondolata, ami a későbbiek során realizálódott is.¹⁷

Kísérletek folytak a 47 mm-es csőszájfékes gyalogsági (páncéltörő) ágyúval és 7,5 cm-es tarackkal is.¹⁸

A lövegüzem kísérleteket folytatott és ezek sikere után viszonylag nagy szériát gyártott a 8 cm-es légvédelmi ágyúból és a 40 mm-es gépágyúból. Ez utóbbiból versenyképes, külföldre is szállítható típust sikerült 1936-ban kivitelezni.

A fegyverkezési program 1938-ban nagy feladatok elé állította a lövegüzemet.

A VKF döntése értelmében a tábori tüzérség részére csak 7,5, 10,5, 15, 21 és 30,5 cm űrméretű lövegeket akartak rendszeresíteni és gyártani. Az adott űrméretre, amennyiben már korábbról nem álltak rendelkezésre, meg kellett keresni a megfelelő lövegtípusokat, amelyek alkalmasak a gyártásra és a tábori tüzérség anyagának egységesítésére. Alapelvként szögezték le, hogy az összes lövegtípus hazai gyártására be kell rendezkedni. Ez önmagában helyes elképzelése volt, azonban végrehajtását akadályozta, hogy a sokasodó negatív tapasztalatok ellenére is német és olasz segítséggel számolt.

A „H.I.” 95,5 milliót irányzott elő tüzérségi fegyverzet és felszerelés beszerzésére. Ebből az összegből 40 db 37 M. 10,5 cm-es könnyű, 156 db 14/35 M. fogatolt, 20 db 31 M. gépvontatású 15 cm-es közepes és 48 db 21 cm-es nehéz tarackot, valamint 32 db 29 M. 8 cm-es légvédelmi ágyút és 151 db 36 M. 40 mm-es gépágyú megrendelését tervezték.¹⁹ Ahhoz, hogy ilyen mennyiségű tüzértechnika — kiegészítve a külföldre menő gépágyú szállításokkal — három év alatt elkészíthető legyen, a löveggyártás kapacitását három-négyszeresére kellett volna emelni. Ekkor — 1938 márciusában — még nem dőlt el, hogy a diósgyőri gyár kapacitását emelik-e fel erre a szintre, vagy egy új lövegüzemet is felállítanak és megosztják a termelést. Az Iparügyi Minisztérium véleménye szerint az ekkor még északról (Csehszlovákia irányából) veszélyeztetett, légi erővel könnyen elérhető Diósgyőr helyett a Dunántúlon, Paks és Dunaföldvár környékén kell az új üzemet telepíteni, mely elsősorban megmunkálással foglalkozna, míg a nyers- és félkész anyagok gyártása továbbra is Diósgyőrben történne.²⁰ Ké-

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ HL. Eln. VKF. 1938/2278. sz.

²⁰ Uo.

sőbb, az északi veszélyeztetettség megszűnte után, a Győrben létesítendő megmunkáló üzem terve került előtérbe.²¹

A lövegüzem már márciusban megkezdte az előkészületeket a megmunkáló és szerelőműhely kapacitásának emelésére, hogy a várható nagy feladatoknak eleget tehesen. Teljesítményüket az ekkor kb. havi 90 000 munkaóráról 1939. január 1-ig 140 százalékkal, havi 230 000 munkaórára kívánták növelni. Ehhez a megmunkáló műhely 470 fős szakmunkás gárdáját 1120 főre, míg a szerelőműhelyét 180-ról 460 főre szándékoztak emelni. A 250 db-os megmunkáló és szerzőgép parkot pedig 335 új gép beszerzésével akarták kiegészíteni.

A csőgyártás terén valamivel jobb volt a helyzet. A kovácsműhely csőgyártó kapacitása átlagosan napi egy cső volt, nagy csövekből (15 cm-től) 20, közepesből (7,5—10,5 cm-ig) 30, míg 40 mm-es csövekből 80 db-ot tudott havonta elkészíteni. Ez a mennyiség egyelőre elégséges volt, mivel meghaladta a megmunkáló műhely kapacitását. A megmunkáló kapacitás emelésével párhuzamosan azonban napi 3 cső gyártására akartak berendezkedni.

A bővítésekhez 13,5 millióra volt szükség, ami meghaladta a MÁVAG erejét. Ezért a HM-től sürgősen 7,5 millió P előleget kértek — 5,1 milliót a gyártáshoz szükséges nyersanyagok, míg 2,4 milliót az üzem bővítésére, a szükséges szerszámgépek beszerzésére.²²

A III. Csfség egyetértett a kéréssel, és az előleg azonnali átutalását javasolta, mivel a kapacitás emelésére és a szükséges lövegek gyártására oly rövid idő áll rendelkezésre, ami nem tűr semmiféle halasztást, illetve fennakadást. Ennélfogva az előleg megtagadása a gyártási tervet felborítja. Kérték a Pénzügyminisztériumot, hogy a még el nem fogadott hadfelszerelési program terhére legkésőbb júniusban 40 millió pengő előleget bocsásson a HM rendelkezésére, hogy ebből más sürgős kiadások mellett a lövegüzem előlegét is biztosíthassák.²³

A Pénzügyminisztériumnak fenntartásai voltak a MÁVAG előleggel kapcsolatosan. Véleményük szerint ez csak akkor adható meg, ha a tervezett megrendelés már realizálódott, azaz a HM az árakban a gyárral megállapodik és a megrendelés írásban megtörténik.

Beregffy Károly — akkor III. csoportfőnök — elítélte a PM „értelmetlen” állásfoglalását, mint, ami „tarthatatlan és az ügyet megbénítja. A MÁVAG megkapta az utasítást, melynek lényege, hogy azonnal kezdje meg a kapacitás emelést. A megrendelést szövegeileg megkapta. A Püm nem akadályozhatja meg a honvédség idejében való felkészültségét, miért is sürgős magasabb beavatkozást javasolok”.²⁴ Ez utóbbi meg is történt a HM részéről, s így elhárult az akadály az előleg megadása előtt még a rendelések végleges tisztázása és írásos rögzítése előtt.

A lövegüzemben meginduló, a kapacitás emelését célzó munkálatakról csakhamar kiderült, hogy azok sokkal vontatottabban folynak

²¹ Országos Levéltár (továbbiakban OL.). K. 258. PM. Eln. „H Res”.

²² HL. HM. Eln. III. Csfség. 1938/12 926. sz.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

a remélnél. A MÁVAG júliusban 1 564 500,— P értékben megrendelte a szükséges gépeket Németországból. Ezek szállítása azonban meglehetősen lassú volt. A német cégek ugyanis — a szokott módon — váratlan nehézségekre hivatkoztak, és nem tartották be a vállalt határidőket.²⁵ A szakmunkás létszám gyarapítása sem ment a kívánt tervszerűséggel. „Reaktív szakmunkásainak munkaképessége az 5—10 évi munkanélküliség után oly nagymértékben csökkent, hogy az így előállított többleteljesítmény számításba alig jöhet” — panaszkodott a lövegüzem.²⁶ De nem kis gondot jelentett az új munkások beállítása és betanítása is. Az a veszély fenyegetett, hogy még, ha a gépek időben megérkeznek is, azokat szakmunkások híján nem tudják kihasználni. A létszámemelés tervezésénél eredetileg csak egy műszakkal számoltak. Folyamatos termelés (két 12 órás műszak) esetén viszont a megmunkáló üzemben a tervezett 485 gépre műszakonként csak 1,1 szakmunkás jutott. Azonban, mivel bizonyos gépek kezelése egy-nél több szakmunkást kívánt, volt olyan üzembrész, ahol 2—3 gépre jutott egy fő.

A tervezettnél tehát lényegesen több szakmunkásra volt szükség. Természetesen emelkedett a segédmunkások száma is. Csak a megmunkáló és szerelőműhely létszáma egy év alatt kb. 3600 fővel, több mint 4000 főre gyarapodott, s még további munkásokra volt szükség.²⁷

Időközben folytak a tárgyalások a HM és a MÁVAG között a „Huba I.” követelményekben meghatározott tüzérségi anyag megrendeléséről, azok árának alakításáról, s a konkrét gyártási tervről. A MÁVAG áprilisban tette ajánlatát: a 14/35 M. 15 cm-es tarackot 99 700, a 31 M. gépvontatású tarackot 180 000, míg a 8 cm-es légvédelmi ágyút 145 000, a 40 mm-es gépágyút 64 000 pengőért vállalja.²⁸ A 10,5 cm-es és a 21 cm-es tarackra nem tudott ajánlatot tenni, mivel ezek lincencei, ennél fogva szerkezeti rajzaik sem álltak rendelkezésre. (Eredetileg a diósgyőri lövegüzem gyártott volna még 50 páncéltörő ágyút és 123 aknavetőt is, amiről azonban hamarosan kiderült, hogy vásárlás útján szerzi be a HM. Ennél fogva ez le is került a napirendről és nem szerepelt a gyártási tervben.)

A gyártási határidőkkel kapcsolatosan a MÁVAG szeptemberben közölte, hogy a bővítés már látható elhúzódnása miatt a gyártás késve indulhat meg, így a HM által kívánt ütemezést (lásd a 2. sz. táblázatot) nem tudja betartani.²⁹

Bár végleges gyártási tervük még nincs, de előreláthatóan a december 31-ig kért 40 db 37 M. 10,5 cm-es tarack csak 1939. november 1-re készül el, 156 db 15 cm-es tarack közül is csak 85 gyártható le 1939. december 31-ig, míg a fennmaradók csak 1940. június 1-ig leszállíthatók. A légvédelmi ágyúk és gépágyúk folyamatos előállításában fennakadás nem lesz.³⁰

²⁵ HL. HM. Eln. 3/a. 1933/30 100. sz.

²⁶ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/6369. alsz. (Eln. 3/a., 1938/41 145.)

²⁷ HL. Eln. VKF. I. 1939/4077. sz.

²⁸ HL. HM. Eln. 3/a. 1938/21 177. sz.

²⁹ HL. HM. Eln. III. Csfség 1938/13 926. sz.

³⁰ Uo.

A löveg típusa	A-ütem 1938. XII. 31.	B-ütem 1939. XII. 31.	C-ütem 1940. XII. 31.
37 M. 10,5 cm-es könnyű tarack	40	—	—
14 35 M. 15 cm-es fogatolt közepes tarack	—	156	—
31 M. 15 cm-es gépvontatású közepes tarack	—	—	20
36 M. 40 mm-es légvédelmi gépágyú	20	98	33
29 M. 8 cm-es légvédelmi ágyú	28	4	—
21 cm-es nehéz tarack	—	—	48
Összesen	88	258	101

2. sz. táblázat

A gyártási tervtől eltérő 160 gépágyú, 40 légvédelmi ágyú és 26 db 15 cm-es gépvontatású tarack, április 4-i szóbeli megrendelését csak szeptember 30-án rögzítették írásban, némi módosítással. Ebben már 186 gépágyú és 500 cserecső, változatlan tételként, 40 légvédelmi ágyú és 26 db 15 cm-es gépvontatású tarack szerepelt.³¹

A HM megrendelést, a MÁVAG irányárainak elfogadásával, 23 782 000 P értékben adták ki.³²

A megrendelést kiegészítették 180—180 db közepes tarackhoz szükséges lövegtalp és csőkocsi mozdonnyal, valamint csőfélkocsival, 30 db a gépvontatású közepes tarackhoz szükséges mozdonnyal, valamint a légvédelmi tüzérség számára 50 lőszer félkocsival, 15—15 műszer- és kábelkocsival. Szerepeltek még benne különféle tartalékalkatrészek. Ez utóbbiak szállítási haridejét 1939 közepében határozták meg, amit azonban a MÁVAG még az alvállalkozók bevonása révén sem tudott betartani.³³

A 15 cm-es fogatolt tarack megrendelését egyelőre nem adták ki, mivel egyrészt a megrendelő mennyiség bizonytalanná vált, másrészt a korábban gyártott 14/35 M. lövegeknél olyan hibákat fedeztek fel, amelyek feltétlenül módosításra szorultak. Az ezzel kapcsolatos munkálatok a lövegüzemben és a HTI-nél párhuzamosan, egymástól függetlenül folytak. A 10,5 cm-es tarack gyártása sem indulhatott meg, mivel időközben bebizonyosodott, hogy gyártási jogának átadása elől a németek elzárkóznak. A 37 M. könnyű tarack néven rendszeresített

³¹ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/6869. alsz. (Eln. 3/a. 1938/14 392.)

³² HL. HM. Eln. III. Csfség. 1939/13 641. sz.

³³ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/6869. alsz. (Eln. 3/a. 1938/21 803.)

lővegből 1936—37-ben 96 fogatoltat és 32 gépvontatásút már vásároltak, s tulajdonságai megfelelőnek bizonyultak.³⁴ Így alkalmasnak látszott a honvédség könnyű tarack problémájának megoldására. Mivel a hadvezetés szándékában állt a meglevő elavult 10 cm-es tarackok és 8 cm-es ágyúk lecserélése is, nagy szériára volt szükség. Több száz löveg vásárlás útján való beszerzést túl költségesnek látszott, másrészt a hadsereg alapvető löveganyagának utánpótlása ily módon bizonytalan lett volna, ezért mindenképpen hazai gyártásra kellett be rendezkedni.

A német féllel a tárgyalások heteken át folytak a gyártási jog átadásáról. Maga Markotay Jenő, a MÁVAG vezérigazgatója utazott 1938 tavaszán Berlinbe, hogy a tarackot gyártó Rheinmetall—Borsig céggel tárgyaljon. A HM képviselői is több ízben kapcsolatot teremtettek a céggel és a német hadügyminisztériummal — eredménytelenül. A Rheinmetall—Borsig nem kapott engedélyt a licenc átadására.³⁵ Így aztán maradt a bizonytalan vásárlási lehetőség, vagy pedig más megoldás után kellett nézni.

A svéd Bofors Művek hajlandónak mutatkozott rendelkezésre bocsájtani 10,5 cm-es tarackját, amely gép- és fogatolt vontatásra egyaránt alkalmas, a németnél könnyebb s annak lőszere lőhető belőle. A lövegnek Magyarországra való szállítása és csapatpróbája közel egy évet vett igénybe. Végre 1939 októberében a próbát végrehajtó tüzér lőiskola kedvező véleményt adott: a tarack tulajdonságai nem maradnak el a 37 M. tarack mögött.³⁶ Ennek ellenére a gyártási jog megvásárlására nem került sor. A HTI vezetésével folytatott magyar könnyű tarack kísérletek ugyanis eredménnyel biztattak. Az egyszer már abbahagyott kísérleteket ugyanis 1938 elején felújították. Igyekeztek felhasználni a német tarack meglevő szerkezeti rajzait és a vele szerzett tapasztalatokat. A VKF nagy reményeket fűzött a kísérletekhez, s ily módon az újabb német vásárlást is leállította azok befejezéséig.

Az új magyar 10,5 cm-es tarack bemutatójára 1940. március 27-én került sor Hajmáskéren. A VKF, tekintettel a löveg fontosságára, több hónapos gondos (vontatási és lövésszaki) próbát rendelt el. A III. Csoportfőnökség (a 3/a. osztály javaslatára) túllicítálva a HTI-it is, júniusban végrehajtandó 1500—2000 km-es, fokozott igénybevételt jelentő vontatási és 1500—2000 lövésből álló lövésszaki próbát rendelt el, mivel — mint az az indoklásban olvasható — „a löveg bevezetésénél egy döntő lépés előtt állunk és annak kipróbálása nagy gondot és körültekintést igényel”... „Ezért javasoljuk a löveget egy, a szokásosnál nagyobb igénybevételnek kitenni, amikor is nagyobb valószínűség és lehetőség van arra, hogy a rejtett hibák kibújjanak. A cél egy olyan, mondhatni tökéletes löveg, amely előrelátóan 25—40 éven át (!) sic) minden kívánságnak tartósság, lőszabatosság szempontjából megfelel.”³⁷ Mondani sem kell, hogy az itt felsorolt elvárások

³⁴ HL. Békeelőkészítő Bizottság anyaga. A/4/III. sz.

³⁵ HL. HM. Eln. 3/a. 1938/13 127. sz.

³⁶ HL. Eln. VKF. I. 1939/4810. sz.

³⁷ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/14 633. sz.

erősen túlzottak — s hihetetlen szűklátókörűsége vallottak. A 10 760 m hordtávolságú, csőszájfékes, nem terpesztett, hanem szekrényes lövegtalpú tarack nem haladta meg a 37 M. tarack lőtávolságát (10 765 m), de egyéb tulajdonságait sem. Ugyanakkor a német hadsereg számára már a 37 M. taracknak új, 12—13 000 m hordtávolságú utódait gyártották. Bár „40 M. könnyű tarack” néven a löveget rendszeresítették a honvédségnél és gyártására is sor került, lényegében egy, már a születése pillanatában elavult fegyvert sikerült készíteni.

Ilyenformán 1940 végéig nem kerülhetett sor a magyar könnyű tarack gyártására. Maradt a legszükségesebb tüzértechnika német beszerzésének útja.

A korábban rendelt lövegek szállítása és hadrendbe állítása 1939 tavaszán befejeződött.³⁸ A „Huba —I—A” hadrend szükségletének kielégítésére a Győrffy-Bengyel altábornagy vezetésével 1939. áprilisban Németországban járt bizottság 40 fogatolt (á 45 500,— P) és 44 gépvontatású (á 40 261,— P) tarackot, valamint 597 990 P értékben különböző pótalkatrészeket és lövegfelszereléseket vásárolt.³⁹ A 84 tarack szállítása 1940. áprilisáig meg is történt, s még a nyár folyamán ki is került a csapatokhoz.⁴⁰ A különböző osztály- és ütegfelszerelések, szerelékes ládák stb. azonban csak megglehetősen késéssel érkeztek, ami nem kis nehézséget okozott a csapatoknál. A lövegek javításához szükség volt a szerkezeti rajzokra is. Ezeket azonban több hónapos sürgetés után is csak részletekben adták át a németek, a teljes anyag még 1940-ben sem állt rendelkezésre. Így akarták megakadályozni, hogy azokat a magyar tarack szerkesztésénél hasznosítani tudják.

Mint az eddigiekből is kitűnik, az 1938-as évben a lövegüzem első-sorban önmaga bővítésével volt elfoglalva. Ekkor kizárólag csak légvédelmi ágyú és gépágyú gyártás folyt. A honvédség részére az év végéig mindössze 30 gépágyú, 4 légvédelmi ágyú készült. 60 gépágyút angol, holland és finn megrendelésre készítettek. Ezen kívül lövegek nagyjavításával és a könnyű, valamint a nehéz tarack kísérletekkel foglalkozott az üzem.

Elesen vetődött fel 1938 nyarán a lövegüzem külföldi szállításainak kérdése. A MÁVAG már 1936-tól — igyekezve biztosítani a lövegüzem foglalkoztatottságát — a svéd Bofors Művek révén légvédelmi gépágyú szállításokat vállalt. A Bofors-tól rendelt gépágyúk egy részét a MÁVAG gyártotta Anglia, Hollandia, Norvégia számára. A HM látva a lövegüzem gyenge kapacitását, a VKF javaslatára lépéseket tett, hogy a további külföldi szállításoknak elejét vegye és ezzel is biztosítsa a honvédség igényeit. A MÁVAG erőlyesen tiltakozott az

³⁸ HL. HM. Eln. 3/a. 1939/9690. sz.

³⁹ HL. HM. Eln. 6/k. 1939/34 083. sz.

⁴⁰ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/6199. sz.

Fogatolt és gépvontatású lövegek érkezése:

1939. IX. 2. 10. db fogatolt, XI. 20. 20 db gépvontatású

1939. IX. 26. 10 db fogatolt,

1939. XI. hó 10 db fogatolt,

1940. I. 19. 10 db fogatolt, IV. 2. 24 db gépvontatású.

Iparügyi Minisztériumban és a HM-ben. A Svédország számára készített és szállításra kész 30 gépágyú visszatartása folytán a további szállításoktól és így 6,5 millió P bevételtől esik el a gyár. „Az összeg kimaradása az üzem fenntartását is súlyosan veszélyezteti, főleg azonban megakadályozza azt, hogy a MÁVAG a honvédelmi szempontból fontos löveg- és lőszergyárának tervezett bővítését a honvédelmi kívánalmaknak és ütemnek megfelelően végrehajtsa”⁴¹ — írták, s azt is tudomására hozták az illetékeseknek, hogy a Bofors az éppen folyó licenc tárgyalások során (harckocsi, lövegek) éreztetné rosszalását. A külföldi szállítások ügye egész a Minisztertanácsig eljutott, ahol gazdasági megfontolásokból kedvező fogadtatásra talált.

A nagyobb vihart elsősorban nem a folyamatban levő rendelkezések engedélyezése körüli vita okozta, hanem a MÁVAG-nak az a bejelentése, hogy megegyezett a Bofors Művekkel 250 gépágyúnak 1939. október és 1940. június közötti szállításában. Ezen kívül 1939-ben még 30 db-os finn megrendelést is hajlandó volt vállalni.⁴² A HM úgy látta, hogy a MÁVAG oly nagy gondot fordít külföldi szállításaira, ami már a saját felfegyverzési program végrehajtását veszélyezteti. Épp ezért a tervezett külföldi szállításokat csak abban az esetben volt hajlandó engedélyezni, ha a saját programban határidő eltolódás nem lesz; s a MÁVAG a külföldi megrendelést az e célra épülő, különálló lövegüzemében gyártja le.

Az új lövegüzemet Győrben, a volt győri ágyúgyár területén, részben annak meglévő, akkor raktárul szolgáló épületeiben akarták felállítani. Az üzem a tervek szerint havi 150 000 órás munkateljesítménnyel 25 gépágyú hidegmegmunkálását és szerelését végezte volna. A vezérkar sürgetésére bámulatos gyorsasággal akarták létrehozni, hogy ezzel a külföldi megrendelések folyamatosságát biztosíthassák. Az elképzelések szerint ez 13 millió pengős (10 millió gépi felszerelés, 3 millió építkezés) beruházással volt végrehajtható. Azt remélték, hogy az új üzem már 1939 júliusában termelni fog.⁴³ Ugyanakkor a HM 1939 végéig még további 30 000 munkaórás kapacitás emelést kért a diósgyőri üzemben is. Mindez, ha megvalósul, a két üzem összesen havi 410 000 munkaórára emelte volna a megmunkáló és szerelő kapacitást.

Ezek a tervek minden realitást nélkülöztek. Képtelenség volt ilyen követelésekkel előállni akkor, amikor egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy még az eredetileg tervezett 140 százalékos diósgyőri bővítés sem vihető végbe 1939. ápriliséig a gépek szállításának késése, az építkezések elhúzódása miatt, nem beszélve a Diósgyőrben is égető szakmunkahiányról. A katonai vezetés szokásához híven elképesztő szűklátókörűséggel, fenyegetőzésektől sem visszariadva igyekezett az ipart behajszolni meg gondolatlan kapacitás emelésébe. A lövegüzemi kapacitás emelésének ily mértéktelen felduzzasztása szorgalmazásánál sem

⁴¹ OL. Mt. jkv. 1938. IX. 24.

⁴² HL. HM. Eln. 3/a. 1938/93 743. sz.

⁴³ Uo.

tették megfontolás tárgyává, hogy vajon az ország gazdasági lehetőségei meddig és milyen mértékben képesek biztosítani a hadianyag- és ezen belül a löveggyártási kapacitás további kihasználtságát. Nem számoltak a külpolitikai helyzet várható fejleményeivel, amelyek semmi reményt nem nyújtottak az export lehetőségek fenntartását illetően. Végül nem számoltak Németország ama szándékával, amely nem segíteni, de tudatosan elsorvasztani igyekezett a délkelet-európai, így a magyar gépipart is, s ennél fogva a szerszámgépek és ipari berendezések szállítását elsősorban a politikai zsarolás eszközeként szánta.

Időközben az események alakulása, a Felvidék visszacsatolása és a Románia elleni fokozott készülődés meggyorsította a hadseregfejlesztési program végrehajtását. Elkészült a „Huba—I—A” program, amely nemcsak gyorsította, hanem ki is bővítette a hadianyagok gyártását. Ennek ellenére a „H—I—A” cikkjegyzékében meglehetősen kevés tűzérési anyag szerepelt, ami váratlanul alatta maradt az eredeti, már ismert elképzeléseknek. A már folyamatban levő légvédelmi ágyúgyártáson kívül, 156 db 15 cm-es közepes tarack helyett csak 100 db-ot rendeltek, 1940. áprilisi szállítással. A 26 gépvontatású 15 cm-es tarack megrendelést is csak 4 db-bal egészítették ki. Ugyanakkor végleg törölték a megrendelendők közül a 37 M. 10,5 cm-es tarackot. A 48 db 21 cm-es tarack helyett is most csak 26 majdani gyártását helyezték kilátásba.⁴⁴ A páncéltörő ágyú és aknavető gyártást licenc híján végleg elejtették, a vásárlás mellett döntöttek. Mivel mindez nem állt arányban a folyamatban levő fejlesztéssel, a HM igazolásként sejtetni engedett későbbi nagyarányú megrendeléseket, amelyekre a lövegüzemnek készen kell állnia.

Az 1939. februárban összehívott III. csoportfőnöki értekezleten Markotay, a MÁVAG igazgatója közölte, hogy egyelőre, a jelenlegi havi 10 löveges kapacitás mellett, szó sem lehet a lövegeknek a kívánt határidőig való elkészítéséről. Győrffy-Bengyel csoportfőnököt megjelentette a bejelentés. Azt hitte, a lövegüzemben folyó munkálatok lényegesen előbbre tartanak, hiszen nem sokkal előbb a MÁVAG még új lövegüzem felállításáról beszélt, ennek révén kívánva elnyerni a HM beleegyezését a nagyarányú külföldi megrendelésekhez. Feltette a kérdést: vajon hány löveget tud 1940. április 1-ig a gyár elkészíteni, figyelembe véve, hogy a felemelt kapacitást 1939. április végéig el kell érjék.

Markotay kifejtette, hogy a kérdésre még nem tud határozott választ adni, mivel „a kapacitás emelés nem történt program szerint, a német szállítás eldugulása miatt a gépek nem jönnek be”. Emiatt a kapacitás emelése jelenleg havonta 9000 és 23 000 munkaóra között hullámzik. Márciusig a gépi berendezéseknek is legfeljebb kb. 60 százaléka készülhet el.⁴⁵

A győri munkálatok előrehaladtak, de hiányzik 4 millió, amit a MÁVAG sajátjából fedezni nem tud, s „képtelen a létesítéshez több pénzt rendelkezésre bocsájtani, mert a diósgyőri lövegüzem bővítése

⁴⁴ HL. HM. Eln. III. Csfség. 1939/13 641. sz.

⁴⁵ Uo.

is már hatmillió pengőt emésztett fel". A HM előlegezze az összeget. Ebből 2,2 millió a telep megvásárlására, a többit a gépi berendezésekre szükséges. Az értekezlet megállapította, hogy tulajdonképpen csak 1,8 millióról van szó, mivel „Győri Ipari RT részvényeinek zöme tulajdonképpen állami kézben van és tisztán minisztériumok közti átírásról van szó”.⁴⁶ Amennyiben beérkeznek a szerszámgépek és októberre sikerül a kapacitást havi 230 000 munkaóra-ra emelni, úgy már 1940. augusztusban befejezik a szállítást, ellenkező esetben azonban csak szeptember végén.⁴⁷

Mindezek figyelembevételével, valamint a kilátásban levő külföldi megrendelések számbavételével 1939 márciusában a következő gyártási tervet alakította ki a MÁVAG:

100 db 14/39. M. 15 cm-es tarack	1940. IV—VIII.
30 db 31. M. gépvontatásos 15 cm-es tarack	1940. IV—VIII.
76 db 29. M. 8 cm-es légvédelmi ágyú	1939. III—1940. X.
156 db 36. M. 40 mm légvédelmi gépágyú	1939. IV—1940. II.
440 db 36. M. 40 mm-es cserecső	1940. III.
160 db 36. M. 40 mm-es gépágyú külföldi megrendelésre	1939. III—XII.

Természetesen a lövegmozdony és csókocsi megrendelések is eltolódtak. Csak 1940 első felében ígérte szállításukat a MÁVAG.⁴⁸ Ezek gyártásába bekapcsolódott a Mezőgazdasági Gépgyár is.

A gyártási terv részletesebb bontását mellőzzük, mivel az havonta változott, és nyomon követni szinte lehetetlen. A megrendelések összege (leszámítva a külföldit) 32 142 000 pengőt tett ki, ami nem túlzottan nagy, ha figyelembe vesszük, hogy a bővítésre 26 milliót készült befektetni a MÁVAG. Emellett előrevetítette árnyékát annak veszélye, hogy mikor az üzem a VKF időközbeni igényeinek megfelelően eléri a havi 300 000-en felüli munkaóra kapacitást, nem kap megfelelő megrendeléseket. Egyelőre kb. 1940 augusztusig volt ellátva megrendeléssel.

Azonban a kapacitásemelést adta problémákon kívül más is akadt. Már szóltunk róla, hogy a 15 cm-es fogatolt tarack javításra szorult. A munkálatokat a lövegüzem és a HTI külön-külön, egymással párhuzamosan folytatta. Mint Bézler Károly, a lövegüzem igazgatója az értekezletet tájékoztatta: a löveg folyadékfékjének átszerkesztése megtörtént, próbálvéseket végeztek. A lövészetben a löveg léghelyretolójának tömitése azonban nem bizonyult tökéletesnek, így a próbát március elején meg kell ismételni. A HTI szintén elkészült a maga fékmegoldásával, s márciusban sor kerül a próbára. Emellett némi átalakítás vált szükségessé a csónél is.

A munkálatok elhúzódtak, s csak 1939. május 22-én kerülhetett sor a 100 löveg végleges megrendelésére, amikor végre a MÁVAG készítette csővel és fékkel a lökísérletek eredményesen befejeződtek. A

⁴⁶ HL. Eln. VKF. I. 1939/3894. sz.

⁴⁷ HL. Eln. VKF. I. 1938/3242. sz.

⁴⁸ HL. HM. III. Csfség 1939/13 641. sz.

HTI a saját konstrukcióját elejtve javasolta a 14/39. M. MÁVAG-löveg előállításának azonnali megkezdését.⁴⁹

A 21 cm-es tarack gyártásának kérdése izgalomba tartotta a HM-et és a MÁVAG-ot egyaránt. Mivel azonban a gyártásra való felkészülés, ennek szakmai, anyagi kihatásai folyamatos tárgyalások témája, a tüzéség korszerűsítésének egyik sarokpontja volt, külön fejezetet szentelünk a kérdésnek.

Amivel nem számoltak, bekövetkezett. A háború kitörése és kiszélesedése, az ország teljes német orientációja lehetetlenné tette a nyugatra menő fegyverszállításokat, és a főként onnan érkező nyersanyagok sorsa is kétségessé vált. Németország a háború kitörése után azonnal érezte a rosszallását a magyar „szövetségesnek” a lengyel kérdésben mutatott magatartása miatt, ami a hadianyag-szállítások időleges leállításában mutatkozott meg.

Bár a szállítások a politikai és gazdasági engedmények hatására később tovább folytak, ez újabb időzavarba hozta az egész hadianyag-, így a lövegyártást is. Amellett, hogy a szükséges gépek még nagyobb késéssel érkeztek és a gyártási kapacitás emelése lelassult, a német kapcsolatok szorosabbá tételével, gyakorlatilag lezárultak a nyugati szállítások lehetőségei.

A kialakult új helyzetről tárgyalt az 1939. szeptember 14-én összehívott értekezlet, ahol Győrffy-Bengyel altábornagy a lövegyártás helyzetét taglalva megállapította, hogy a 40 mm-es gépágyú és a 8 cm-es légvédelmi ágyú gyártása a kívánalmaknak megfelelően folyik. A külföldre szánt gyártást is folytatjuk, mondotta, de csak addig, „míg nem leszünk kénytelenek azt magyar szükségére fordítani”.⁵⁰

A továbbiakban már csak a nehézségekről szólhatott a csoportfőnök. A 14/39 M. 15 cm-es lövegek gyártása került a gondok középpontjába. Kiderült ugyanis, hogy 1940. áprilisáig csak 12 készülhet el a szükséges 50 helyett. A csőgyártás kapacitása sem emelkedett, mivel a napi termelés még mindig 1 cső a megkívánt 3 helyett. Különösen élesen vesztődött ez fel most, amikor rohammunkával kellett volna a 15 cm-es csöveket gyártani. (Mint ismeretes, a lövegcsővel folyó kísérletek miatt korábban a csövek gyártása sem indulhatott meg.)

A MÁVAG csak ígéretekkel tudott előhozakodni, miszerint november 1-ig kettőre, 1940 közepétől 3 csőre emelik a kapacitást.

Az értekezleten felkérték Bézler Károly igazgatót, hogy mindent tegyen meg a lövegüzem termelésének meggyorsítása érdekében. A MÁVAG-gal, valamint az Iparügyi Minisztériummal keressék meg azokat az alvállalkozókat, amelyek a lövegyártásba még az eddiginél is nagyobb kapacitással tudnak bekapcsolódni. Amennyiben a belöldi kapacitás így sem volna megfelelő, úgy kezdjenek tárgyalásokat a német Göring Művekkel is.

⁴⁹ HL. HM. Eln. VKF. I. 1938/3242. sz.

A 100 löveg szállításának határideje a HM-mel történt megegyezés után:

1940. áprilisban 50 db.

1940. júniusban 25 db.

1940. augusztusban 25 db.

⁵⁰ HL. HM. Eln. III. Csfség 1939/48 323. sz.

A szabad kapacitásoknak ez a kétségbeesett keresése összefüggésben állt a német szerszámgépek szállításának fenntebb jelzett leállításával. Ezzel kapcsolatosan maga Győrffy-Bengyel altábornagy tárgyalta Clodiussal, a német külügyminisztérium gazdaságpolitikai osztályának helyettes vezetőjével, s kérte, hogy „a magyar vállalatok által a hadianyaggyártáshoz megrendelt gépeket is fennakadás nélkül szállítsa Németország”.⁵¹

A MÁVAG csakhamar újabb 8 millió előleg folyósítását kérte, hogy legsürgősebb kiadásait fedezni tudja. 1939 végére ugyanis a MÁVAG lövegüzeme válságba került. Eddig az időpontig már 20 milliót fektettek be beruházásokba, ugyanakkor a 32 milliós HM megrendéseknek még negyedét sem gyártották le. Minimálisra csökkentek és bizonytalanná váltak a külföldi szállítások. Ugyanakkor az ország gazdasági helyzete is arra utalt, hogy a folyamatban levő megrendelések legyártása után a beruházási program lezárul. Ilyen körülmények között a tervezett győri üzem feleslegessé vált, a fejlesztés leállt. A MÁVAG igazgatósága nyugtalanul szemlélte a helyzetet, s nem tudott úrrá lenni rajta.

Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter októberben tájékoztatta a Minisztertanácsot a MÁVAG helyzetéről.⁵² A gyár 15 millió pengős pénztári hiány következtében fizetési nehézségekkel küzd, a munkások bérének fizetése is bizonytalanra vált. Ennek okai a már végrehajtott vagy folyamatban levő nagyarányú beruházások, amelyek fedezete teljesen bizonytalan, nem tudni eddig is, „milyen pénzeszközökből teljesítették, milyen természetűek és kik az egyes hitelezők”. A beruházások nagy része mind a pénzügyminiszter, mind a Minisztertanács előtt ismeretlen, erre engedélyt nem adtak. Javasolta Reményi-Schneller a Minisztertanácsnak a MÁVAG pénz- és vagyonkezelésének részletes vizsgálatát, valamint azok felelősségre vonását, akik engedélyezték a beruházásokat, s ezzel a vállalat immobilitását előidézték. „Intézményesen biztosítandó, hogy a jövőben a felelősség nélküli gazdálkodás lehetősége megszűnjön”⁵³ — mondotta befejezésként a pénzügyminiszter.

A vizsgálat a Minisztertanács hozzájárulásával meg is indult, s annak időszakára felfüggesztették Markotayt, a MÁVAG vezérigazgatóját, és a további beruházásokat leállították. Ez azonnali tiltakozásra késztette Werth Henriket, aki december 10-én a löveggyártás helyzetét elemző emlékirattal fordult a honvédelmi miniszterhez.⁵⁴

A vezérkar főnöke a lövegüzem kapacitásának emelését indokolva kifejtette: nagymérvű fejlesztésre volt szükség, hogy a honvédség távlati igényeit a lövegüzem ki tudja elégíteni. Sajnos, a MÁVAG-on kívül álló okokból a fejlesztés lassúbb volt a vártnál, és így egyes lövegfajták, köztük a 15 cm-es tarackok gyártása késik. Értesülései szerint az első 50 tarack csak 1940. július 1-re várható. De elmaradás lesz

⁵¹ Uo.

⁵² OL. Mt. jkv. 1939. X. 20.

⁵³ Uo.

⁵⁴ HL. VKF. M—1. 1939/10 129. sz.

a légvédelmi ágyúk szállításában is. „Bár ez a késelem a honvédség harcértékét éppen a jövő év tavaszára várt újabb külpolitikai feszültség idejére érezhetően csökkentette, mégis bele kellett nyugodnom, mert a lövegüzem erősebb fejlesztését a kormány megfelelő tőke beruházással nem tette lehetővé... Felesleges bővebben kifejtennem, hogy a 24 közepes üteg, valamint a légvédelmi ágyúk hiánya mit jelent éppen ebben a kritikus időszakban” — fenyegette meg a kormányt a vezérkar főnöke, majd a továbbiakban kifejtette, hogy a jövőben sem látja biztosítottnak a „Huba II.” hitelkeretében megrendelendő anyagok sürgős legyárthatóságát.⁵⁵

A jövőre nézve követelte Werth, hogy a MÁVAG-ban a felelős vezető nélküli állapotot azonnal szüntessék meg, a régi vezérigazgatót, akit eddigi munkájáért „nem az állásától való felfüggesztés, hanem a legnagyobb dicséret illeti meg”, helyezték vissza, mert csak így látja biztosítékát annak, hogy a „Huba II.” keretében várható megrendelések gyártását idejekorán végrehajtsák. A halogatás végzetes következményekkel járhat. „Tény az — írta —, hogy a hadrend fejlesztési és ezen keresztül a kormány külpolitikai célkitűzéseit a csak pénzügyi szempontok által vezetett közegek eljárása a legkomolyabban veszélyezteti.”⁵⁶ Ezután e közegek „bűneit” sorolja fel — pontokba foglalva: a lövegüzem kovácsműhelyében a már elhatározott beruházások leállítására a következő 3—5 hónapi késés lesz; a megmunkáló üzem 330 000 óra havi kapacitás növelés helyett csak kb. 280 000 órára képes és ekkor a Németországban rendelt munkagépek szállítását leállították; a diósgyőri gyár más részlegeiben is mutatkozó lemaradás károsan befolyásolja az ország egész hadiiparát, mivel a gyár több más vállalattal kooperál; a „kicsinyes adminisztrációs szempontok által vezetett pénzügyi ellenőrzés” a honvédség fejlesztését és ezzel az ország külpolitikai célkitűzéseit veszélyezteti.

Nyomatékosan kérte Werth a honvédelmi minisztert, eszközölje ki megfelelő helyen, hogy a „MÁVAG vezérigazgatóját, akinek rátermettsége közismert és aki a honvédség szükségleteit nemcsak átérzte, hanem mindent el is követett, sőt a felelősség vállalásától sem riadt vissza, állásába a pénzügyi ellenőrző közegek korlátozó tevékenységének beszüntetése mellett azonnal és teljes hatáskörrel helyezzék vissza”. Továbbá, azonnal bocsásson az állam a MÁVAG rendelkezésére további 30 millió állami kölcsönt, hogy a honvédségi szállításokhoz megfelelő forgótőkéje legyen. Ez egyben pótolná a kieső külföldi szállításokból származó jövedelem elmaradását. A MÁVAG pénzügyi helyzetét egy bizottság vizsgálja felül, majd ennek megtörténte után a lövegüzemet emeljék ki a MÁVAG kötelékéből és mint önálló RT-t helyezték a HM ellenőrzése alá. Ugyanakkor egy HM bizottság a pénzügyi vizsgálatról függetlenül vizsgálja meg, hogy a fejlesztési tervek végrehajtása biztosított-e, és a jövőben milyen beruházások szüksége-

⁵⁵ Uo. 6 db 31 M. 15 cm-es gépvontatású tarack, 28 db 14/39. M. 15 cm-es tarack, 60 db 40. M. 10,5 cm tarack, 12 db 29. M. 8 cm lgv. ágyú, 80 db 36. M. 40 mm-es gépágyú, 110 db 40. M. 40 mm-es harcokosi ágyú.

⁵⁶ Uo.

sek. A gyár külföldi szállításai az események következtében leálltak, ami komoly nyereségkiesést jelentett, és így a gyárnak fizetési nehézségei támadtak. A MÁVAG öt év alatt 48 milliót ruházott be, ami szép teljesítmény és azt eredményezte, hogy ma egyáltalán hadiiparral rendelkezik az ország. A vezérkar főnöke véleménye szerint a gyár különben sem deficitese, hanem csak inmobil, amint a fenti módon segíteni kell.⁵⁷

Werth Henrik tehát a maga szokásos módján minden pénzügyi és gazdasági megfontolást félredobva követelte az ország teljes gazdaságának a hadsereg szolgálatába állítását, és minden felmerülő nehézségért a kormányt és a körülötte csoportosuló, a fegyverkezést akadályozó „okvetetlenkedőket” marasztalta el.

A katonai és polgári vezetés ellentétéből az előbbi került ki győztesen. Az iparügyi miniszter 1940. január 19-én, a pénzügyminiszterrel „egyetértőleg”, tájékoztatta a Minisztertanácsot, hogy a MÁVAG deficitjéért senki sem felelős, az csupán a kiesett külföldi szállításokból eredő remélt bevételek elmaradása következtében lépett fel. Ezért kérte a Minisztertanács jóváhagyását, hogy a MÁVAG halasztatlan fizetésének teljesítése céljából 3,3 millió pengő előleget rendelkezésre bocsáthassanak. A Minisztertanács hozzájárult az előleg megadásához ekkor és a következő hónapokban is, amikor további előleget kértek a MÁVAG részére.⁵⁸ A kormány tehát meghátrált és engedni kényszerült, mivel maga a kormányzó is támogatta a katonai vezetés önkényeskedésig fajuló akcióit. Ebből ered Teleki Pál miniszterelnök és Werth közismert ellentéte, mely odáig fajult, hogy Teleki lemondását ajánlotta fel Horthynak. Teleki 1940. szeptember 1-én Horthyhoz írt leveléből többek között félreérthetetlenül kirajzolódik a MÁVAG deficit ügyének Werth által erőszakolt előzménye és folytatása is, ami nem volt egyedülálló a maga nemében: „Az állami gépgyáraknál különböző katonai fórumok olyan beruházások eszközlesztését erőszakolták, amelyekre az üzem vezetősége a pénzügyi fedezetet előteremteni nem tudta, amikor a vezetőség erre utalt, a katonai álláspont az volt, hogy a beruházásokat csak csinálják meg, a fedezetről gondoskodni majd a pénzügyminiszter kötelessége, de ezt a Pénzügyminisztériummal letárgyalni, sőt a Pénzügyminisztériummal közölni is elmulasztották... Ennek a dolognak során az üzem vezetőségét hadbírószági eljárással is fenyegették azon esetre, ha nem alkalmazkodik a törvényellenes eljáráshoz.”⁵⁹

A MÁVAG vezérkarának ily módon való tisztázása után tovább folytak az erőfeszítések, hogy a lövegüzem tervét mielőbb végrehajtsa. Megsürgették a német gépszállítmányokat, intézkedéseket tettek a szükséges nyersanyagok biztosítására, s leállították a külföldi szállításokat. 1940 elején már elérték a havi 280 000 munkaóra teljesítményt, az előkészületek abba a stádiumba jutottak, hogy a tarackok sorozatgyártása is megkezdődhetett.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ OL. Mt. jkv. 1940. I. 19.

⁵⁹ Horthy Miklós titkos iratai. Budapest, 1962., 243. o.

1939-ben már elkészült a „Huba—I—A” megrendelésekből 136 gép-
ágyú, 40 légvédelmi ágyú, 8 gépvontatású 15 cm-es tarack, valamint
136 db 40 mm-es cserecső. A külföld számára kb. 60 (pontosan nem
állapítható meg) gépágyút szállítottak.⁶⁰

Az 1940. évre maradt:

50 gépágyú, 100 db 15 cm-es fogatolt tarack, 22 db 15 cm-es gép-
vontatású tarack, 40 db 8 cm-es légvédelmi ágyú, 24 gépágyú Finn-
ország részére.⁶¹

A „Huba II.” keretében tervezett beszerzésekből mindössze 64 gép-
ágyú szállítása esett 1940-re. Ehhez jött még 60 db 15 cm-es cső szál-
lítása az olaszoknak, valamint a lőszer és csőfélkocsik szállításának
befejezése.

Ha a megmunkáló és szerelő műhelyben csak havi 300 000 munka-
órával számolunk (bár további teljesítmény emelés 350 000 órára ki-
látásban volt, az összesen évi 3 600 000 munkaóra. Ha a megrendelt és
gyártás alatt álló anyaghoz szükséges időt összeadjuk, az alábbi ered-
ményt kapjuk:

138 db gépágyú (á 5000 óra)	690 000 munkaóra
100 db 15 cm-es fogatolt tarack (á 8000)	800 000 munkaóra
22 db 15 cm-es gépvontatású tarack (á 14 000)	392 000 munkaóra
40 db légvédelmi ágyú (á 16 000)	640 000 munkaóra
180 db csőfélkocsi 14 M.	480 000 munkaóra
30 db 31 M. csőfélkocsi	120 000 munkaóra

összesen: 3 122 000 munkaóra⁶²

A felfejlesztett lövegüzem foglalkoztatottsága tehát nem volt biz-
tosítva. Áprilisban már e tárgyban összeült értekezleten megerősít-
tették, hogy a 21 és 10,5 cm-es tarackok gyártása jó esetben csak
1941-ben kerül sorra, ugyanakkor a kapacitás még tovább növekszik.
Nem sokat változtatott a helyzetben, hogy az üzem folyamatosan ka-
pott megrendeléseket pótalkatrészekre és lövegek nagyjavítására.

A lövegüzem kimutatása szerint a januárban még 100 százalékos
foglalkoztatottság decemberre 55 százalékra fog visszaesni, és ameny-
nyiben újabb rendeléseket nem kapnak, 1941-ben tovább zuhan.⁶³

A szabad kapacitás levezetésére alkalmasnak látszott további gép-
ágyúszállítás külföldre, amennyiben vevő jelentkezik és a HM enge-
délyezi. Ehhez a HM azzal a megkötéssel volt hajlandó hozzájárulni,
ha hozzanyagot adnak a megrendelők, mivel saját nyersanyag kül-
földi szállítások céljára nem állt rendelkezésre.⁶⁴ Így ezek a szállítá-
sok meg is hiúsultak.

Győrffy-Bengyel altábornagy — ekkor már katonai főcsoportfőnök
— a Minisztertanácson, 1940. április 27-én kénytelen volt bejelen-

⁶⁰ HL. HM. 3/a. 1939/67 226. sz.

⁶¹ Uo.

⁶² HL. VKF. 1. 1939/4891. sz.

⁶³ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/24 316. sz.

⁶⁴ Uo.

teni, hogy a „HM rendelkezések elfogyásával azzal kell számolni, hogy nagyarányú munkátlanság és munkanélküliség fog beállni.”⁶⁵ Ez természetesen a teljes magyar iparra érvényes volt, de ha lehet, még fokozottabban a lövegüzemre, mely amikorra nagy anyagi áldozatok árán elérte a kívánt kapacitást, a remélt foglalkoztatottsága elmaradt.

A „Huba—I—A” megrendeléseket folyamatosan szállította 1940-ben a lövegüzem. A légvédelmi ágyúk és gépágyúk már májusban, az utolsó gépvontatású 15 cm-es tarack szeptemberben, míg a 15 cm-es fogatolt tarackok utolsó darabjai, csőkocsikkal együtt, csak decemberben kerültek ki a csapatokhoz.

*

A tüzérszemlélő 1938 nyarán tanulmányt készített a tüzérség fejlesztéséről. Kiindulópontként a szomszédos államok erősítéseinek áttörési lehetőségeit vizsgálta. Ekkor még az északi szomszéd erődvonalának áttöréséhez szükséges eszközök álltak elsősorban vizsgálódása középpontjában. Egy évvel később viszont már a román erődrendszer áttörésének lehetőségei kerültek előtérbe.

A tanulmány célja annak megállapítása volt, hogy mennyi tüzérségi erő, lőszerkészlet szükséges az erődövek áttöréséhez, s milyen béke-előkészületek szükségesek a megfelelő tüzértechnika és lőszer idejekoráni beszerzéséhez, a nehéz tüzegegységek felállításához.

Az elégséges tüzér erő megállapításánál az egyvonalas erődrendszer 7—8 km-es szakaszának lerombolása szolgált alapul. Ebben a szélességben 20 erőddel számolva, a szemlélő szerint, 18 közepes és nehézüteggel (72 löveg) volt elképzelhető a hatásos tűz, ha a lőszerhatás az erődök ellenálló képességét meghaladja.⁶⁶

A feltevésnél — mint erről már szóltunk — a tüzérszemlélő a cseh-szlovák és az 1938-as román erősítési rendszert vette alapul, amely a fenti erődsűrűségnek felelt meg. Ennél lényegesen erősebbnek bizonyult a későbbiekben a kiépülőben levő román Károly-vonal, amely 1938-ban ugyan 70 km hosszúságban még csak 80, 1939-ben 190, 1940 nyarán pedig már kb. 320 betonerődből állt.⁶⁷ Ennek az egyvonalas mélységben még ki nem épített vonalnak minden 1 km-es szakasza tehát átlagosan 4 erőd jutott, így a 20 erőd sűrűséggel nem 7—8, hanem már 4 km szélességben kellett számolni. A 7 km szélességű átjáró nyitásához tehát a tervezett ütegek duplájára volt szükség.

A tüzérszemlélő tanulmányában az 1938-as állapotoknak megfelelően kérte a közepes és nehézüzemű tüzérség sürgős fejlesztését, illetve a korszerű nehézüzemű tüzérség megteremtését. Elsősorban tüzér felső vezetés — fővezérség törzsébe tüzérparancsnok — létrehozását kívánta, mely „a hadvezetőséggel állandó érintkezést tart fenn, szándékait és

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ HL. Eln. VKF. I. 1938/3017. sz.

⁶⁷ Szabó László: Pillantás a „Carol-vonal”-ra. MKSZ. 1941. 2. sz. 471. o.

elgondolásait ismeri és annak szellemében mindenféle békebeli előzetes számvetést megtesz, másrészt nagyobb tüzercsoportok vezetésébe önmagát begyakorolja...⁶⁸ Szükségesnek tartotta továbbá, a gyors felriasztás érdekében, a közepes és nehézüzerségi lőszernek az előrelátható alkalmazási terület közelében való centralizálását, a hadszíntér időbeni szemrevételezését, az oda vezető utak, műtárgyak előkészítését a nehéz löveganyag zavartalan és gyors előrevonásához.

A VKF 1938 nyarán létrehozta a hajmáskéri tüzértábor parancsnokság helyett a „101. tüzérségi parancsnokság”-ot, amelynek feladatául a fővezérség közvetlen tüzérség kiképzésének vezetését, az új nehézüzerség felállítását jelölte ki.⁶⁹

A tanulmányban lefektetett elvek alapján 1 kilométeren 8—9 csősűrűséggel számolva tett javaslatot a tüzérszemlélő a szervezésre és löveganyag beszerzésekre. Legkevesebb 48 db 21 cm-es nehéz tarack hadrendbe állítását javasolta, amit közepes, 15 cm-es tarackokkal kb. egyharmad arányban egészítenek ki. Tekintettel arra, hogy a 21 cm-es tarackok a terepen szétszórt erődökre úgy is többnyire ponttűzet lőnek, a jobb vezethetőség érdekében a nehézüzerségnél 2 löveges ütegek felállítását javasolta. A „Fr.” hadrendet — 48 löveget véve alapul — így 7 nehéz tüzérosztályból (à 3 üteg, 42 löveg) álló fővezérség közvetlen tüzérségre tervezte. A fennmaradó 6 löveg mint tartalék és kiképző üteg egészítette volna ki a hadrendet. Hatásosabbnak és a célnak jobban megfelelőnek tartotta azonban a tüzérszemlélő 60 tarack beszerzését és 9 tüzérosztály felállítását.⁷⁰

A VKF egyetértett a javaslattal és 1938 novemberben kiadta az utasítást a nehéz tarackok beszerzésére, s a javasolt hadrend felállításának megkezdésére. Ennek megfelelően a „Huba I.” cikklistán 48 db 21 cm-es nehéz tarack szerepelt.

A béke szervezésben 3—3 21 cm-es üteget egy-egy osztály kötelékben kívántak összefogni, míg a hetedik üteg két egylőveges 30,5 cm-es üteggel képez egy osztályt. „Fr.” esetén a 21 cm-es ütegek megháromszorozódnak és két-két 3 üteges osztályt állítanak fel, míg a 30,5 cm-es ütegek ikreződés folytán önálló osztályt képeznek. A honvédség birtokában volt akkor 5 db 30,5 cm-es világháborús mozsár, amelyeknek szaporítását nem tervezték.⁷¹ Beszerzésre az olaszok 21 cm-es tarackját ajánlotta a HTI, melynek kísérleteit és szerkesztését az olasz—magyar együttműködés keretében már korábban figyelemmel kísérték, s átadásáról tárgyalások folytak. Az olaszok a gyártási jogot hajlandók voltak átadni. Felvetődött a német beszerzés lehetősége is, amit azonban a németek szokásos elzárkózása miatt elvetettek. A MÁVAG biztatására kapcsolatot teremtettek a Bofors Művekkel, amely szintén foglalkozott egy 21 cm-es nehéz tarack kialakításával. Már megtörtént a megállapodás az olaszokkal, amikor 1939 májusában azzal a feladattal küldték ki Svédországba Emánuel László

⁶⁸ HL. Eln. VKF. 1. 1938/3017. sz.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ HL. Eln. VKF. 1. 1938/3356. sz.

⁷¹ HL. Eln. VKF. 1. 1938/3664. sz.

őrnagyot, hogy ott a löveg szerkesztését tanulmányozza, és próbálja a szerkesztőket olyan irányba befolyásolni, hogy az olasz lőszer lehető legyen az új tarackból. Lelkére kötötték Emánuelnek, tartsa titokban, hogy az olasz tarackból már rendelés történt.⁷²

A MÁVAG ugyanis vállalta, hogy saját költségén megszerzi a Bofors-tarack gyártási jogát és berendezkedik a gyártására. A próbalöveget 1940. július 1-re ígérték, majd megrendelés esetén 1941. május 1-re 4, szeptember 1-re újabb 4 db szállítását. A MÁVAG azt kérte, hogy amennyiben a HM nem tart rá igényt, úgy a Bofors-löveget baráti és semleges államoknak eladhassa. A HM örömmel üdvözölte a gondolatot, mivel így a honvédség esetleg 2 lövegtípus közt válogathat. A 3/a. osztály kétségét fejezte ki az export igények realizálhatóságát illetően, ez azonban nem szegte a MÁVAG kedvét. Az ügy a későbbiek során elhalt, a gyártásra nem került sor.⁷³

Az olasz tarack előállításával a MÁVAG lövegüzemét bízták meg. Addig azonban míg a gyártásra a lövegüzem felkészül, a legszükségesebb mennyiséget Olaszországból rendelték meg.

Megrendeltek még 1938 őszén 8 tarackot azonnali szállításra. Egy kísérleti löveget az olaszok el is küldtek. Kiderült, hogy módosításra van szükség. Többek között a tarack csőfékje és helyretoló rugója nem szabályozható.

Ami a magyar gyártást illeti, a HTI az olasz szerkezeti rajzok megérkezésétől számított 9—10 hónapra ígérte, hogy azokat átrajzolja. sokszorosítja és a lövegüzem rendelkezésére bocsátja. A MÁVAG 1938 decemberben közölte, hogy a szükséges csőfúró és csiszológépek beszerzése legalább 12 hónapot vesz igénybe. Így a HM, ha a megrendelést mielőbb kiadja és előleget (170 000 P) ad, úgy az első 4 tarackot 1941 februárra tudják szállítani, a többit (36 db) 1943 közepéig.⁷⁴

A MÁVAG-nál 12 tarack megrendelését vették tervbe azzal a kívánsággal, hogy azt lehetőleg 1941 májusában szállítsák.⁷⁵

Az olasz tarackok szállítása késett. Az olasz fél bejelentette, hogy sajnálatos, de azonnali szállításról szó sem lehet. Két tarackot 1939 májusig, míg a további hatot az év végéig tudják küldeni. Ugyanakkor a magyar gyártás eltolódása miatt a vezérkar 1939. februárban úgy döntött, hogy amennyiben az olaszok vállalják, még 6 tarackot rendelnek meg, hogy 1940. április 1-én a „Huba—I—A” hadrend felállításának időpontjában, legalább 14 nehéz tarack álljon rendelkezésre.⁷⁶

Időközben intézkedés történt a 21 cm-es tarackok lőszerbeszerzéséről. Itt is az azonnali olasz megrendelés, majd a későbbiek során megindítandó magyar gyártás mellett döntöttek. A WM gyár vállalta a 21 cm-es lőszer gyártását. Hosszas vita után 1939. februárban a lövegek alapfelszerelését 120 lövésben állapították meg csövenként. A

⁷² HL. Eln. 3/a. 1939/3894. sz.

⁷³ HL. Eln. VKF. 1. 1939/3313. sz.

⁷⁴ HL. Eln. 3/a. 1938/90 979. sz.

⁷⁵ HL. Eln. VKF. 1. 1939/3313. sz.

⁷⁶ Uo.

javalmazást egyelőre mindössze csövenkénti 40 lövésben határozták meg. A romboló és repesz gránátok arányát — tekintettel az erő rombolási feladatokra — 4:1 arányban állapították meg.⁷⁷

Márciusban bizottság sietett Olaszországba, hogy a szállításokat sürgesse. Nem lettek sokkal okosabbak. Azt kellett tapasztalják, hogy az olasz hadiipar nehézségekkel küzd, nemcsak export kötelezettségeinek nem tud határidőre eleget tenni, de saját hadserege szállításaival is elmaradt. A korábban rendelt 8 tarack eredeti szállítási határidejét előrehozni nem tudják, s az utóbb rendelt 6 db-ról pedig képtelenek megmondani, mikor fogják szállítani.⁷⁸

A tarackok árát illetően is kellemetlen meglepetés érte a kint járt küldöttséget. Caraccino altábornagy közölte a végleges árat rögzíteni kívánó magyar kollégáival, hogy a tarack ára a korábban megadott 1 870 000 líra helyett 2 370 000 líra, időközben ugyanis „drágulások” miatt 500 000 lírával emelni kellett. Ezenkívül kérte a Caraccino, hogy mintegy viszonzásként 200 db 15 cm-es csőkészlet szállítását vállalja a MÁVAG, mert az számukra fontos és sürgős volna!⁷⁹

A bizottság nem tehetett mást, elfogadta a megemelt árat, hiába próbált az olasz löveg hibái miatt szükségessé vált átszerkesztésből eredő többletkiadással érvelni.

Május végén az olaszok közölték, hogy az első tarack útban van. Ugyanakkor a többi tarackról az a hír érkezett, hogy késni fognak. A HM erre Olaszországba küldte Harnos Zoltán ezredest, hogy ismételten sürgesse meg a tarackok és lőszer szállítását.⁸⁰

A III. csoportfőnök látva a nehéz tarackok szállításának bizonytalanságát, felszólította a HTI-t, hogy a 30,5 cm-es mozsarak elavult futóművének modernizálásával kapcsolatosan tegyen mielőbb javaslatot. Az 5 mozsár ugyanis jobb híján fontos fegyverré lépett elő a Románia ellen készülődő hadsereg számára, szállíthatóságukat mielőbb biztosítani kellett.⁸¹

Az Olaszországból érkező 21 cm-es lövegek fogadására igyekezett felkészülni a lövegüzem is. Az olasz löveg hasonló alkatrészét ugyanis a lövegüzem által készített folyadékfékkal akarták kicserélni, és azzal kiküldeni a csapatokhoz. A folyadékfék elkészítése azonban egyre késett. Június végére ígérték, majd ezt októberre módosították, végül 1940 decemberre el is készültek, s megkezdődhetett felszerelésük a lövegekre.⁸²

A HM 1939 augusztusában adott megrendelést a MÁVAG-nak 12 tarackra, egyelőre lövegtaliga és csőkocsi nélkül. Az ár és határidő kérdést egyelőre nyitva hagyták, mivel addig nem tudták megállapítani, míg a HTI által módosított és átrajzolt dokumentáció nem áll rendelkezésre. Ily módon pontos kalkulációt sem lehetett csinálni. Az olasz rajzok azonban késve, részletekben érkeztek. A HTI szeptem-

⁷⁷ HL. Eln. 3/a. 1939/12 771. sz.

⁷⁸ HL. Eln. III. Csfség. 1939/15 565. sz.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ HL. Eln. VKF. 1. 1939/3894. sz.

⁸¹ Uo.

⁸² HL. Eln. 3/a. 1941/3833. alsz. (Eln. 3/a. 1939/35 855.)

ber 20-ig, majd november 1-ig ígérte a rajzokat, amennyiben azok utolsó darabig megérkeznek.⁸³ Mindenesetre hamar bebizonyosodott, hogy a HM által 1941. december 31-ig óhajtott szállításokról szó sem lehet.⁸⁴

A MÁVAG az előkészületek kiadásaira való hivatkozással, addig is, míg a gyártás megindulhat, a megrendelés vétele után azonnal 1,5 millió pengő előleget kért és kapott.⁸⁵

A rajzok és szerszámgépek sürgetésére közben Olaszországba ment az immár ki tudja hányadik bizottság.⁸⁶ A trackok az olasz megítélés szerint is rosszul sikerültek, ezért az olasz HTI is változtatásokat szándékozott eszközölni, egy új típust szerkeszteni. Egyes alkatrészek rajzát most már ezen a címen tartották vissza. A hitegetések, tárgyalások tovább folytak, a MÁVAG gyártási előkészületei egy helyben toptak.

A HTI-nek az 1940. áprilisi állapotról adott helyzetképe szerint, ekkor a HTI birtokában volt az olaszok által módosított cső- és lövegzár rajzain kívül (ez utóbbiak már a lövegüzemben) a 250 alkatrész rajza közül 208, ezek azonban oly elrendezésben, hogy szinte minden rajzcsoport hiányos volt. A meglevő vázlatok átrajzolása a megfelelő módosításokkal a HTI-ben és Diósgyőrben megfeszített erővel folyt.⁸⁷

A vezérkar, bár a gyártás megindítása egyre késett, s az újabb olasz rendelések sem biztattak sikerrel, hiszen a közben leszállított 8 lövegnél többre egyhamar nem lehetett számítani, nem mondott le a nehéztüzérség erősítéséről.

A III. Csoportfőnökség 1940. februárban vázolta a helyzetet. Megállapította, hogy a honvédségnél 59 nehéz és közepes (főként közepes) löveg áll szemben 200 könnyűvel. Ez az 1:4 arány messze van az ideális 1:1, de még a kis államoknál elfogadható 1:2 aránytól is. Az erődök elleni támadás pedig szükségessé teszi a nehéztüzérség számának alapos emelését.⁸⁸

Ezért javasolták újabb 26 löveg megrendelését. Ezzel a MÁVAG-nál összesen 38 löveget rendelnének meg. Bézler, a lövegüzem igazgatója szerint ez a mennyiség 1941 (18 db) és 42-ben (20 db) legyártható, ha a rajzok és a szerszámgépek a MÁVAG-ba még 1940 márciusban megérkeznek.⁸⁹

A költségkihatással kapcsolatban a III. Csoportfőnökség megállapította, hogy a lövegek ára, „miután még árajánlat rendelkezésünkre nem áll (az olasz rajzok zöme csak most érkezik be, s csak azok átvizsgálása után tehet a MÁVAG árajánlatot), tehát becslés szerint” egy löveg az üteg- és osztályfelszerelés költségeinek egy lövegre eső hányadával együtt kb. 450 000, a 26 löveg együttesen 11 700 000,— P.

⁸³ HL. HM. Eln. 3/a. 1941/3833. alsz. (Eln. 3/a. 1939/42 127.)

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ HL. HM. Eln. 3/a. 1941/3833. alsz. (Eln. 3/a. 1940/22 564.)

⁸⁸ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/8821. sz.

⁸⁹ Uo.

Ehhez hozzászámítva a vontatók és a szükséges lőszer árát, az egész költség kihatása 22,7 millió P, amit a VKF kívánságának megfelelően a „Huba II.” hitelen kívül, a rendes évi HM költségvetésből kell fedezni.⁹⁰

Amennyiben a terv megvalósul, úgy a könnyű- és közepes, illetve nehéztüzérség aránya némileg javulna: 3,5:1. (52 db 21 cm-es, 5 db 30,5 cm-es, 282 db 15 cm-es tarack = 339:1200 10,5 cm-es és azon aluli lövegekhez.)

A fentiek értelmében 1940. július 5-én meg is rendelt a HM újabb 14 korszerűsített nehéz tarackot a MÁVAG-tól. Árukat csökocsival és szállítótengellyel együtt nem végleges 380 000—500 000 pengőben szabták meg. A korábban — 1939. augusztus — megrendelt 12 db-bal együtt már 26-ot szerettek volna munkába venni, azonban a gyártás nem indulhatott meg, mert a teljes rajzdokumentációt (egy év leforgása alatt) még mindig nem kapták meg. Így körülbelüli gyártási határidőt sem tudott adni a gyár. Minden attól függött, mikor érkeznek be a rajzok. Egyelőre csak előkészítő és jelentéktelen részmunkák folytak. A munkának teljes intenzitással való megindítása elsődrendű érdeke volt a lövegüzemnek, hiszen „a 21 cm-es tarackok gyártása a tervezett program szerint már 1940-es foglalkoztatásuknak is gerincét képezte.”⁹¹ A gyártás azonban az év végéig nem indult meg. A III. Csoportfőnökség októberben is a még hiányzó szerkezeti rajzok további késéséről tett jelentést. Az olasz HTI — mint ezt a Budapestre érkező katonai delegáció közölte — még egyes alkatrészek átszerkesztésével nem készült el, de ha kész lesz, azonnal küldik.⁹² Különös helyzet alakult ki. Az eredeti tarack rajzainak már a HM birtokában levő részén a magyar HTI végzett átszerkesztéseket, a visszatartott rajzokon viszont az olaszok dolgoztak, tehát a két HTI egymástól függetlenül igyekezett egy, az eredetinel használhatóbb löveget kialakítani. Mire ugyanis az olasz hadsereg szakemberei is felfedezték az átszerkesztés szükségességét, már elküldték a rajzok jelentős részét. Bizonyossá vált, hogy magyar gyártású lövegről 1941 első felében nem lehet beszélni és teljesen bizonytalan, hogy egyáltalán mikorra készülhet el az első széria. A hadseregvezetés hibát követett el, amikor — engedve a HTI-nek — egy kellően ki nem tapasztalt löveget megvásárolt. Ez hiba volt akkor is, ha a jobb híján kényszerhelyzet állt fenn.

Időközben, 1940 nyarán, forrpontra jutott a román—magyar viszony. A honvédség katasztrófáisan gyenge tüzérséggel vonult fel a Románia elleni támadásra. A nehéztüzérséget a 15 cm-es tarackokon kívül — ezek is hiányosak voltak az ütegeknél — mindössze 8 db 21 cm-es tarack és 5 db 30,5 cm-es mozsár alkotta.

Harci alkalmazásukra nem került sor, mivel a támadás szerencsére nem következett be. Ha visszatekintünk a tüzérszemlélő korábbi szá-

⁹⁰ Uo.

⁹¹ HL. HM. Eln. 3/a. 1941/3833. alsz. (Eln. 31/1940/48 315.)

⁹² HL. HM. Eln. 3/a. 1941/3833. alsz. (Eln. 3/a. 1940/59 333.)

mításaira, s az áttöréshez általa szükségesnek vélt minimális nehéz-
löveg mennyiséget összevetjük az 1940 nyarán rendelkezésre álló lö-
vegszámmal, kétséget kizáróan megállapítható, hogy az áttörés sike-
res végrehajtása — még nagy véráldozatok árán is — bizonytalan
volt.

Az 1939. október 1-én életbe lépő szervezés szerint megalakult a
101. és 102. fővezérség közvetlen nehézüzerosztályok 2—2 ütege. Ek-
kor még abban reménykedett a hadvezetés, hogy az osztályok 3. ütege
is rövidesen felállhat az újabb olasz rendelés (6 löveg) révén. Ezeket
az olaszok kezdetben 1940 tavaszára, majd — mivel új típus kialakí-
tásához fogtak — októberre ígérték, ebből azonban csakhamar 1941
októbere lett.⁹³ A modernizált járóművű 30,5 cm-es mozsarakat a 103.
tüzérosztályba állították be.

Az olasz tarackok közül hat még 1939 őszén, majd kettő 1940. ja-
nuárban érkezett meg.⁹⁴

A megérkezett és „39 M. nehéz tarack” elnevezéssel rendszeresített
lövegek közül egy a HTI birtokában maradt, hetet pedig az 1940 feb-
ruárjában a tüzérosztályoknak adtak ki, hogy az addigra felkészített
keret a kiképzést megkezdhesse.⁹⁵ A 101. tüzérosztály ütegei 2—2, míg
a 102. osztálynak csak 1 ütege kapott 2 tarackot, a 2. ütegnek csak 1
jutott.⁹⁶

A kiképzés megindulása után csakhamar kellemetlen meglepetések
érték az osztály- és ütegearancsnokokat, amelyek hátráltatták a ki-
képzést.

Egy ideig nélkülözni kellett a lövegek irányzó berendezését. A löve-
gek szállításának megindulásakor ugyanis az olaszok váratlanul közöl-
ték, hogy a végleges irányzékok csak másfél év múlva készülnek el,
az új típusú olasz löveggel egyidőben. Addig „ideiglenesen a 15
cm-es Škoda lövegtávcsövet szerelik fel az oldal irány megadására, a
magassági irányt pedig szintezőös negyedelővel oldják meg”.⁹⁷ A HTI
sürgősen intézkedett, hogy a löveghez a 14/a M. tarackhoz használt
irányzékot és az 5/8 M. ágyú lövegtávcsövet alakítsák át és szereljék
fel, az olasz anyagot pedig küldjék vissza. A két intézkedés közül csak
az előbbi valósult meg, „mert a 3/a. osztály közölte a HTI-vel, hogy
tapintatosan kell eljárni, az anyag Olaszországba vissza nem szállít-
ható, s a „jövőre nézve sem kell bolygatni a megrendelést”.⁹⁸

Áprilisban a tüzérosztályok jelentették, hogy a kiképzés zavarta-
lansága szükségessé teszi a valószínűleg már a tarackok vasúti szál-
lítása alatt előállt kisebb hibák rendbehozatalát.

Később a lövegáruk mozgó alkatrészeinél is hibák jelentkeztek. A
júliusi első éleslövészet során berágódásokat tapasztaltak.⁹⁹ A HM
utasította a Fegyvergyárat a szükséges alkatrészek elkészítésére, s a

⁹³ HL. Eln. VKF. 1. 1940/4251. és HM. Eln. 3/a. 1940/22 589. sz.

⁹⁴ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/698. sz.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ HL. HM. Eln. 3/a. 1939/48 170. sz.

⁹⁸ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/15 654. sz.

⁹⁹ HL. HM. Eln. 3/a. 1940/51 865. sz.

zárak rendbehozatalára. Jól jellemzi a helyzetet, hogy a munka során kitűnt, a kapott rajzok nem egyeznek a zár és elsütő berendezés részeinek valóságos méreteivel, amelyek megmunkálásának durvasága és pontatlansága okozta a súrlódást és ennek következményeként a berágódásokat. De sürgették az ütegek a folyadékfékek mielőbbi ki-cserélését is a magyar konstrukciójúra. Az olasz folyadékfék ugyanis nem volt szabályozható, így pedig használatával a 45°-nál nagyobb csőemelkedés esetén a legnagyobb töltettel nem lehetett löni.¹⁰⁰

Törések és átszerkesztést igénylő hibák jelentkeztek a menetek során a lövegtalpnál és csőkocsinál egyaránt.¹⁰¹

Akadályozta a kiképzést és a karbantartást, hogy csak többszöri reklamáció után, áprilisban érkeztek meg a lövegfelszerelések és pótalkatrészek. Igaz, ekkor fölös mennyiségben is. Mivel az olaszok már nem óhajtották ezt a régi konstrukciót gyártani, a raktáron levő alkatrészeket igyekeztek kiárusítani. Például a „soha el nem rongálható ütőszegtestből lövegenként 15 db-ot küldtek”.¹⁰²

Kérdéssé vált az olasz gránátok használata is. A repeszgránát pl. a legnagyobb töltettel való lövésnél egyszerűen eltört, csőrobbanás fenyegetett. A romboló gránát az olaszoknál sem készült el. Ily módon a tarackok teljes egészében a WM gyár által készített lőszerre voltak utalva.¹⁰³

A 102. tüzérosztály parancsnoka július 1-én 10 pontban összegezte az előfordult hibákat és az általa legfontosabbnak vélt módosításokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a lövegek hadihasználhatók legyenek. A hibák szabályszerű használat közben fordultak elő, „így ezeket menet-, vagy tűzkésszététel, illetőleg tűzharc alatt bármikor megismétlődhetnek” — figyelmeztette feletteseit az osztályparancsnok.¹⁰⁴

Az igazi próba azonban az erdélyi bevonulás volt, amikor az ütegek kb. 1000 km-t tettek meg különböző minőségű utakon.

Az eredmény — amint az osztályparancsnokok októberi jelentéseiből kitűnik — lesújtó volt. „Az anyag hadihasználhatósága szempontjából feltárja mindazon szerkesztési hiányosságait, hibáit, amelyek kiküszöbölése nélkül a csapat a jövőben sok nehézségbe ütközne...”, „...különösen a 21 cm-es anyagról bizonyosodott be annak jelenlegi hadra nem foghatósága, mert még sok alapvető hibával terhelt” — olvasható a hibákat hosszan soroló jelentések sommázatában.¹⁰⁵

Miután az ütegek visszatértek a békehelyőrségbe, a HM megtiltotta további mozgatásukat, majd elrendelte a lövegek felülvizsgálását és a meghibásodottaknak Diósgyőrbe való beszállítását.¹⁰⁶ Az 1940. év végén tehát nemcsak a további lövegek beszerzésének ideje volt bizonytalan, hanem a meglevők is a javítóműhelyekben várták, hogy hadihasználhatóvá alakítsák őket.

*

100 HL. HM. Eln. 3/a. 1940/36 088. sz.

101 HL. HM. Eln. 3/a. 1940/33 402. sz.

102 HL. HM. Eln. 3/a. 1940/22 589. sz.

103 HL. Eln. VKF. I. 1939/5294. sz.

104 HL. Eln. 3/a. 1940/38 880. sz.

105 HL. Eln. 3/a. 1940/66 552. sz.

106 HL. HM. Eln. 3/a. 1940/117 095. sz.

KIMUTATÁS A RENDSZERESÍTETT LÖVEGEG FŐBB ADATAIRÓL

A löveg	neme	Hegyi ágyú	Könnyű tábori ágyú		Közepes ágyú*	Könnyű tarack			Közepes tarack			Nehéz tarack	Mozsár
	mintája	15/35 M.	18 M.	5/8 M.	31 M.	14 M. 14/a M**	37 M.	40 M.	14 M.	14/39	31 M.	40 M.	16 M.
Űrméret (cm)	7,5	8	8	10,5	10	10,5	10,5	15	15	15	21	30,5	
Lőtávolság legnagyobb (m)	7600	8400	7000	19 500	8900	10 675	10 760	8600	10 700	14 600	15 100	12 500	
Csó hossza (mm)	1115	2297	2295	5250	1930	2941	2148	2100	3220	3600	5000	3600	
Lövedék kezdősebessége (m/mp)	350	508	500	835	390	475	471	340	380	580	—	380	
A tüzelő löveg súlya (kg)	613	1330	1020	5995	1400	1985	1550	2765	—	5995	15 021	23 100	
Löveg hossza (mm)mm	3570	4320	4350	8600	4650	6100	4892	5600	—	7100	7100	—	
A szállítás módja	málhá- zott 6-os fogat	6-os fogat	gép- vontatás	6-os fogat, vagy gépvontatás	gép- vontatás	2 hatos fogat 2 egységben	gép- vontatás	2 egységben	gép- vontatás 2 egységben	gép- vontatás 3 egy- ségben	gép- vontatás 3 egy- ségben	gép- vontatás 3 egy- ségben	
Megjegyzés:													
* Néhány darab elkészülte után gyártását a 30-as évek közepén leállították.													
** Csak egy kis részét alakították át gépvontatására.													

A fentiekben nem tértem ki a lövegyártásban fontos szerepet betöltő alvállalkozók tevékenységére. Közülük néhány, mint a MOM, Gamma, melyek a tüzér optikát gyártották, vagy a Gazdasági Gépgyár és a Fegyvergyár, amelyek a csőkocsik és lövegalkatrészek gyártásába folytak bele, jelentős szerepet játszott. Az alvállalkozók bekapcsolódásának, bonyolult szerepének elemzése külön tanulmány tárgya lehet. Hasonlóképpen nem foglalkoztam a tüzérségi lőszer gyártásának szerteágazó kérdésével sem.

Ami a tüzérség fejlesztésére 1938—40 között, a fegyverkezési program befejezéséig kiadott összeget illeti, ennek pontos, részletező fel-tárása a költségek sokrétűsége, a különböző kimutatások pontatlan és hiányos volta miatt nem lehetséges. A gyártott lövegek elszámolása 1940 végéig nem történt meg, a kapacitás-fejlesztés költségei sem kevésbé bizonytalanok. A legtöbb pénzt ebben az időszakban a különböző lövegjavítások — mozgósítások után —, tartalék csövek és alkatrészek gyártása a meglévő lövegparkhoz és különböző, a tüzérség fenntartását célzó kiadások emésztették fel. Ezek áttekintése szinte lehetetlen.

Egy 1941. januárban készült kimutatás szerint csak a beruházási hitelek-ből (a légvédelmi tüzérséggel együtt) 104,5 milliót költöttek a tüzérségre. lényegesen többet a tervezettnél és lényegesen kisebb eredménnyel.¹⁰⁷

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy a győri hadseregfejlesztési program más fegyvernemekhez hasonlóan, nem sokat változtatott a tüzérség minőségi és mennyiségi állapotán sem. A lövegyártási kapacitás növelése ellenére sem sikerült a dandárok tüzérosztályainak számát szaporítani, az elavult löveganyagot kicserélni. Nem változott a tüzérség összetétele, változatlanul kevés volt a közepes és szinte nullával egyenlő a nehézütegek száma. Пыен körülmények között a tüzérség és ezen keresztül az egész hadsereg ütőképessége nem növekedett, s már a szomszédos Csehszlovákia, illetve Románia megerősített határai elleni támadás is, amennyiben erre sor kerül, katonailag megalapozatlan és kalandor vállalkozás lett volna. Még inkább elmondhatjuk ezt a Szovjetunió elleni hadba lépésről.

ЛОРАНД ДОМБРАДИ:

**МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПОЛЕВОЙ
АРТИЛЛЕРИИ ХОРТИСТСКОЙ АРМИИ В 1940 ГОДУ,
В ПЕРИОД ПЕРЕД ВСТУПЛЕНИЕМ В ВОЙНУ**

Резюме

В статье дается всеохватывающий обзор усилий, сделанных в период 1938—1940 годов в интересах развития полевой артиллерии Хортистской армии.

В вводной части статьи автор описывает организацию, техническое состояние полевой артиллерии до 1938 года, затем характеризует основные целеустановки по

¹⁰⁷ HL. NM. Eln. III. Csfség. 1941/6603. sz.

ее развитию: главное стремление военного руководства к принятию на вооружение соответствующих, пригодных для различных задач — в том числе и для борьбы против укреплений — типов орудий, как можно скорейшее начало их серийного производства, чтобы сделать возможным увеличение в желаемой, соответствующей агрессивным планам мере количества артиллерийских дивизионов и батарей. Большое внимание было уделено развитию артиллерии большой и средней мощности, едва имевшейся в боевом порядке армии. Выполнению планов, началу развития сильно мешал тот факт, что ожидаемая итальянская и немецкая помощь и на этот раз далеко не соответствовала ожиданиям. Не удалось получить соответствующих типов орудий, и таким образом хортистское военное руководство было вынуждено встать на путь главным образом модернизации орудий времен первой мировой войны. Недоставало также и промышленных емкостей, которые были бы в состоянии вести серийное производство средних и тяжелых орудий. Развитие его — не в последнюю очередь в результате частых перерывов поставок немецких инструментальных станков — даже несмотря на большие капиталовложения было осуществлено лишь с опозданием. В это время уже недостаток материальных средств, обрабатываемых на производство орудий, а также технические проблемы, имевшие место в случае производства тяжелых гаубиц, препятствовали использованию имевшихся мощностей, что привело почти к материальному банкротству орудийного завода МАВАГ, — к тому же угрожала безработица. В таких условиях удалось наладить производство лишь весьма небольшого количества орудий, в первую очередь среднего калибра, что воспрепятствовало развитию полевой артиллерии в предусмотренном масштабе. И в дальнейшем катастрофически малым оставалось количество орудий большой и средней мощности.

Автор статьи в отдельной главе рассматривает неудачные попытки, сделанные в целях производства тяжелых гаубиц.

В качестве окончательного вывода автор статьи констатирует: для развития Хортистской армии, в том числе и артиллерии, не было соответствующих материально-технических условий, которые далеко отставали от требований, предъявляемых к современной армии. Однако это положение не воспрепятствовало тому, чтобы Хортистская армия была использована для решения задач, далеко превышавших её силы.

LÓRÁND DOMBRÁDY:

**DIE MATERIELLE-TECHNISCHE LAGE DER FELDARTILLERIE
DER HORTHY-ARMEE IM JAHRE 1940, VOR DEM EINTRITT IN DEN
WELTKRIEG**

Resümee

Die Studie gibt ein übersichtliches Bild der in den Jahren 1938—1940 gemachten Anstrengungen zur Entwicklung der Feldartillerie der Horthy-Armee.

Einleitend skizziert der Verfasser die Organisation, den technischen Zustand der Feldartillerie vor 1938, erwähnt dann die wichtigsten Zielsetzungen der Entwicklung: die Heeresleitung war hauptsächlich bestrebt, für verschiedene Aufgaben — so auch für den Festungskrieg — geeignete Geschütztypen zu systemisieren, und so bald als möglich ihre Serienerzeugung zu beginnen, um zu ermöglichen, die Zahl der Artillerie-Abteilungen und Batterien in einem durch die aggressiven Pläne erforderlichen Maße zu vermehren. Großes Gewicht wurde auf die in der Heeresorganisation kaum vorhandene mittlere und schwere Artillerie gelegt. Die Durchführung der Pläne, der Beginn der Entwicklung wurde durch den Umstand stark erschwert, daß die erhoffte deutsche und italienische Unterstützung auch diesmal weit hinter den Erwartungen zurückgeblieben ist. Es war nicht möglich, entsprechende Geschütztypen zu erhalten, so war die militärische Führung gezwungen, den Weg der Modernisierung der hauptsächlich im ersten Weltkrieg verwendeten Geschütze zu beschreiten. Auch bestand keine Kapazität zur Serienerzeugung von mittleren und schweren Geschützen. Die

Entwicklung konnte — nicht zuletzt infolge der öfteren Unterbrechung der deutschen Werkzeugmaschinenlieferungen — trotz der großen Kapitalinvestitionen nur verspätet verwirklicht werden. Dann wurde die Ausnutzung der Kapazität durch den Mangel an für die Geschützbeschaffung verfügbaren Mittel sowie im Fall der schweren Haubitzen durch technische Probleme behindert, wodurch der Geschützbetrieb der MÁVAG (Ungarisches staatliches Eisen- und Stahlwerk) an den Rand des materiellen Konkurses geriet — es drohte Arbeitslosigkeit. So konnte man nur ziemlich kleine Mengen von Geschützen erzeugen, in erster Linie mittleren Kalibers, die Entwicklung der Feldartillerie im geplanten Maße war aber nicht durchführbar. Die Zahl der zur Verfügung stehenden Geschütze mittleren Kalibers und der schweren Geschütze war auch weiterhin katastrophal gering.

In einem separaten Abschnitt befaßt sich der Verfasser mit den erfolglosen Versuchen zur Herstellung schwerer Haubitzen.

Als Schlußfolgerung stellt der Autor fest, daß die materiellen-technischen Vorbedingungen zur Entwicklung der Horthy-Armee, innerhalb dieser der Artillerie nicht gegeben waren, diese weit hinter den an eine moderne Armee gestellten Anforderungen zurückblieben, was jedoch nicht verhinderte, die Horthy-Armee zur Lösung von Aufgaben einzusetzen, die ihre Kräfte überstiegen.